

“હા”
કે
“ના”

સાચો નિર્ણય લેવા માટેની માર્ગદર્શિકા

સ્પેન્સર જોન્સનના પુસ્તકનો ભાવાનુવાદ

(Transcreation based on Dr. Spencer Johnson's book : Yes or No)

દર્શા ક્રિકાણી

● પ્રકાશક ●

વિચારવલોણું પરિવાર

આપણું વિચારવલોણું : જૂન ૨૦૧૬ : અંક-૬ (૩)

નિવેદન

વાચન રસિયાઓએ પુસ્તકોના અનેક પ્રકારો ગણાવ્યા છે. કેટલાક એક સમય પૂરતા મહત્વના હોય છે. તે ઘડીભરના આનંદ માટે સારા હોય પણ તેની લાંબા ગાળાની કોઈ અસરો ના હોય. કેટલાક પુસ્તકો અમુક ઉંમરે જ સારા લાગે. પછીથી એને હાથમાં લેવાનું મન ના થાય. જ્યારે કેટલાક એવા હોય જેને ઉંમરના જુદા જુદા તબક્કે વાંચતા તેમાંથી નવા નવા અર્થો સમજાતા જાય. તે વર્ષો પછી પણ પ્રાસંગિક લાગે.

કાફકા જેવા લેખકો એવું માનતા કે પુસ્તકો એવા હોવા જોઈએ જે તમને ઊંડા ઘા કરે. સતત ચચરે એવી પીડા આપે. તમને ધ્રૂજાવી દે. જો તમને સમગ્રપણે બળભળાવે નહિ તો એવા પુસ્તકો વાંચવા માટે સમય કેમ બરબાદ કરવો?

આખરે પુસ્તકો વાંચવાનો મૂળ ઉદ્દેશ તો એ જ છે ને કે આપણે આપણી આસપાસની દુનિયા વિષે જાણીએ. સમગ્ર વિશ્વને સ્પર્શે એવી સંવેદનાઓને સમજીએ! આપણા પ્રદેશના, સંસ્કારના, આગ્રહોના ચોકઠાઓને સમજીએ એને યોગ્ય રીતે મૂલવીએ. એ દ્વારા જ તો આપણે વધારે સારા માણસ બનવાની દિશામાં જઈએ છીએ!

કોઈ મિત્રને લખેલા પત્રમાં ઝવેરચંદ મેઘાણીએ જે વાત કરી છે તે આ દૃષ્ટિએ જાણવા જેવી છે : “તમે વાંચવા જેવા પુસ્તકોની યાદી મંગાવો છો. હું સૂચવું તે વાંચશો? અભ્યાસનિષ્ઠ બનશો? વાર્તારસથી વાચનરસ કેળવી શકાશે નહીં. રસેન્દ્રિય તેજસ્વી તેમજ તંદુરસ્ત બનાવ્યા વગર લેવાતો વાર્તારસ જ્ઞાનની હોજરીને બગાડે. થોડા કષ્ટસાધ્ય વાચનથી હોજરીની સાફસૂફી થવી જોઈએ. પહેલા વિવેચન વાંચો. કંટાળો લાવ્યા વગર ફરી વાંચો. રસને અંતરમાં સ્થિર કરો અને કવિતા પ્રત્યેની સૂગને કોરે મૂકી થોડાં થોડાં કાવ્યોનું સતત પરિશીલન કરો. રસેન્દ્રિયમાં અમી પેદા થશે.

લાગણીતંત્રને ઝણઝણાવી મૂકનાર પુસ્તક પહેલે દરજજે ત્યાજ્ય ગણજો. ઊર્મિસંવેદનનો સ્થિર દીપક દિલમાં બળ્યા કરે. જ્યોત ભડક-ભડક ન થાય, તે સ્થિતિ સાચા વાચનરસની છે.

લલિત સાહિત્યના મધપૂડામાં મધુના ઉત્પાદન અર્થે આપણે જ્ઞાનકોશોની અંદર લલિતેતર જ્ઞાનસામગ્રી ભર્યા વગર છૂટકો નથી. પશુઓ અને પક્ષીઓની દુનિયા, જ્યોતિર્મય ગગન, ઈતિહાસ-સૃષ્ટિ વગેરે અંતરને અજવાળનારાં તત્ત્વોનું અજ્ઞાન રસસાહિત્યમાં રમવાની આપણી શક્તિને હણી નાખે છે. વીનવું છું કે પ્રાણીઓની, ગ્રહોની, ભૂગોળ ને ઈતિહાસની ભવ્ય દુનિયામાં ઊતરો, પછી જોજો, તમને વાર્તા વાંચવીયે ગમશે નહીં. વાંચવાની જરૂર પણ નહીં રહે, એ એવો એક નિરોગી મુગ્ધભાવ આપણે કે તમને જીવવું મીઠું લાગશે.”

અમારો પ્રયાસ રહે છે કે અમે આવા પુસ્તકો તમને આપીએ.

મકર સંક્રાંતિ

મુનિ દવે

પ્રમુખ - વિચારવલોણું પરિવાર, ફોન : ૦૭૯-૨૬૭૫૧૩૫૭

આપણું વિચારવલોણું : જૂન ૨૦૧૬ : અંક-૬ (૪)

પ્રસ્તાવના

માણસ સવારે ઊઠે ત્યારથી નિર્ણયોની વણઝાર શરૂ થઈ જાય. ઊઠવું કે નહીં? કસરત કરવી કે નહીં? કરવી તો કઈ કરવી? યોગ? જીમ? એરોબિક્સ? ચાલવાનું? નાસ્તો શું કરવો? ઠંડા પાણીથી નહાવું કે ગરમ પાણીથી? ક્યો સાબુ વાપરવો? લો, કંટાળી ગયા? હજી તો સવારનો એક કલાક પણ થયો નથી!

સામાન્ય માણસ સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં રોજના હજારો નિર્ણયો લેતો હશે. નિર્ણય ના લેવો તે પણ એક નિર્ણય જ છે! માણસ જ્યાં છે ત્યાં (આગળ કે પાછળ) તેના નિર્ણયોને બળે જ છે. જો તે યોગ્ય નિર્ણયો ઝડપથી લઈ શકે તો તેને execution માટે વધુ સમય મળે અને પરિણામ સારું આવે. આજના ઈન્ફોર્મેશન યુગમાં માહિતીનો રાફડો ફાટ્યો છે. એક જ વસ્તુ માટે અનેક વિકલ્પો હાજર હોય છે અને તે પણ ભરપૂર માહિતી સાથે. સાચો અને ઝડપી નિર્ણય લેવામાં આ વધુ પડતી માહિતી બાધારૂપ બને છે અને યોગ્ય નિર્ણય લેવાનું કામ અઘરું બને છે.

યોગ્ય નિર્ણય લેવો તે એક કળા છે અને સાથે સાથે એક વિજ્ઞાન પણ છે. નિર્ણય લેવાની ક્ષમતા સરળતાથી વિકસાવી શકાય છે. લગભગ આવા જ વિષયવસ્તુ સાથેનું એક પુસ્તક મારા હાથમાં આવ્યું અને વાંચતાં જ ગમી ગયું. સ્પેન્સર જોહન્સનનું નાનકડું પુસ્તક 'Yes or No' બહુ સુંદર રીતે પ્રવાસ-વર્ણનના રૂપમાં લખાયેલ ઉપયોગી પુસ્તક છે. લેખક સાંપ્રત સમયના ઉત્તમ લેખકોમાંના એક છે. Who Moved My Cheese તથા The One Minute Manager તેમનાં બીજાં પ્રસિદ્ધ પુસ્તકો છે. લગભગ વીસ લાખથી વધુ વાચકોએ તેમનાં પુસ્તકો વાંચ્યા છે અને એકવીસ ભાષાઓમાં તેમનાં પુસ્તકોનો અનુવાદ થયો છે. આવા સબળ પુસ્તકનો ભાવાનુવાદ આપના હાથમાં મૂકતાં મને આનંદ થાય છે.

ભાવાનુવાદની હસ્તપ્રતને પુસ્તકના સ્વરૂપમાં લાવવા માટે જરૂરી મહેનત અને મદદ માટે વિચારવલોણું પરિવારના સભ્યોનો ઘણો જ આભાર. ઘરનાં અને ઓફિસનાં અનેક કામોની વ્યસ્તતામાંથી અને વિપશ્યનાના વિકટ અનુભવ બાદ પણ સમયની અનુકૂળતા કરી આપવા બદલ મારા પરમમિત્ર અને પતિ શ્રી રાજેશ કિકાણીનો ખૂબખૂબ આભાર.

આ પુસ્તક વાંચ્યા બાદ જો તમને યોગ્ય નિર્ણય લેવામાં સરળતા રહે કે તમે ઝડપી નિર્ણય લઈ શકવાની દિશામાં આગળ વધી શકો તો મારી ભાવાનુવાદની મહેનત સફળ થઈ ગણીશ. આપના પ્રતિભાવો જરૂરથી જણાવશો.

૧૪મી મે, ૨૦૧૬,
અમદાવાદ

દર્શા કિકાણી

અનુક્રમણિકા

પ્રવાસ : હું રસ્તો શોધીશ

૧. ગૂંચવાડામાંથી સ્પષ્ટતા તરફ ૭
૨. ભરોસાપાત્ર વ્યવસ્થા ૧૧

દિમાગને પૂછો

૩. ખરી જરૂરિયાત ૧૩
૪. સુમાહિતગાર વિકલ્પો ૧૮
૫. વિગતે વિચારો ૨૨

રસ્તો ઓળંગવો

૬. સિસ્ટમનો બીજો ભાગ ૨૭

દિલને પૂછો

૭. નીતિમત્તા ૩૧
૮. મારું અંતર્જાન ૩૬
૯. મારી સૂઝ ૪૦

બહેતર નિર્ણય પર આવવું

૧૦. સમીક્ષા ૪૪
૧૧. નકશાનો નમૂનો ૪૬

બહેતર નિર્ણય પર કામ

૧૨. વપરાશ ૪૭
૧૩. અંગત માર્ગદર્શિકા ૪૮

પ્રવાસ : હું રસ્તો શોધીશ

૧. ગૂંચવાડામાંથી સ્પષ્ટતા તરફ

શુક્રવાર સવાર

તેજસ એક તેજસ્વી યુવાન હતો. તે સાચા નિર્ણયો લઈ સફળ બની પોતાનું માનસિક દબાણ ઓછું કરવા માગતો હતો. જો કે તે કાયમ ખોટા નિર્ણયો લેતો હતો તેવું ન હતું. પરંતુ એકાદ ખોટો નિર્ણય પણ તેની અંગત કે વ્યાવસાયિક જિંદગી માટે જોખમરૂપ હતો. ખોટા નિર્ણયો તેને મોંઘા પડે તેમ હતા. તે વિચારતો હતો કે સાચા નિર્ણયો લેવાનો કોઈ ઉપાય તો હશે જ.

એક દિવસ તેજસ નજીકના પર્વત પર જવા નીકળી પડ્યો. પર્વત પર સહેલાઈથી ચઢવામાં અને સાચા નિર્ણયો લેવામાં મદદ કરે તેવા એક પર્વતારોહક અને કુશળ વેપારી ‘ભોમિયો’ નામની સંસ્થા ચલાવતા હતા. શનિરવિની રજાઓમાં તેઓ યુવાનોને પર્વતારોહણ માટે અને નિર્ણયો લેવા માટે પ્રોત્સાહિત કરતા.

તેજસે સાંભળ્યું હતું કે તેમણે એક ભરોસાપાત્ર વ્યવસ્થા (system) રચી હતી જેનાથી યુવાનોને ત્વરિત અને સાચા નિર્ણયો લેવામાં મદદ મળતી. જે યુવાનો ‘ભોમિયો’ના પર્વતારોહણના પ્રોગ્રામમાં ભાગ લેતા તેઓ સાચા નિર્ણયો લેવામાં સફળ રહેતા. તેજસને આશ્ચર્ય થતું હતું કે આટલા ઓછા સમયમાં આવું કેવી રીતે શક્ય બનતું હશે?

સવારના કોમળ તડકામાં તેજસે તો જેકેટ ઉતારી કમરે બાંધી દીધું અને તળેટીથી પર્વત ચઢવાનું શરૂ કર્યું. પોતે મોડો હતો અને વળી ચિંતાતુર હતો. રસ્તો પણ ભૂલી ગયો હતો. તેને પરસેવો છૂટી ગયો. તેને યાદ આવ્યું કે પોતે કેમ્પનો નકશો તો સાથે લેવાનું ભૂલી ગયો હતો. પાછો ઘેર જઈ નકશો લઈ આવ્યો હોત તો સારું થાત ... જલદી નીકળવાની ધમ્મલમાં આવો ગોટાળો થઈ ગયો. તેણે ઝડપથી પગ ઉપાડ્યા.

તે વિચારતો હતો કે સાચા નિર્ણય ન લઈ શકે તેવો તે કંઈ એકલો ન હતો. તે બીજી ઘણી સંસ્થાઓનો સભ્ય હતો કે જેમના નિર્ણયો પણ સાવ સામાન્ય હતા. નબળા નિર્ણયના પરિણામો ઠેરઠેર દેખાતાં હતાં : મોટાં નિગમોમાં, વેપારોમાં, શાળાઓમાં, સરકારી ઓફિસોમાં અને માણસોની અંગત જિંદગીમાં. લોકો જાણે વિકલ્પો અને તેનાં પરિણામો વચ્ચેનો સંબંધ જાણતા જ ન હતા. તેજસ વિચારતો હતો કે આટલા બુદ્ધિમાન લોકો આવા મૂર્ખ નિર્ણયો કેમ લેતા હશે?

એણે પોતાના જ ગુણદોષ જોવા શરૂ કર્યા. એક જૂથ કે ગ્રુપના નિર્ણાયક સભ્ય કેવી રીતે થવું તે એને પોતાને ખબર ન હતી. પોતે ક્યારેક અનિર્ણાયક હોય છે તેની તેને ખબર

હતી. તેને ખોટા પડવું ગમતું નહીં એટલે તે નિર્ણય લેવાનું ટાળતો. તેને ખ્યાલ આવ્યો કે મોટા ભાગનાં લોકોની જેમ તેને પણ ‘નિર્ણય કેવી રીતે લેવો’ એ શીખવવામાં આવ્યું નથી.

તેજસનો પગ એક સૂકી ડાળી પર પડ્યો અને સૂકા પાંદડાં તૂટવાનો કર્કશ અવાજ આવ્યો. તેનું આસપાસ ધ્યાન ગયું. એક વડીલ ત્યાં ઊભા હતા. બંનેની નજર એક થઈ. તેજસને લાગ્યું કે વડીલના ચહેરાની આભા કંઈક ઓર જ હતી. શું આ ઊંચા, ભૂખરા વાળવાળા, તંદુરસ્ત વડીલ ‘ભોમિયો’ સંસ્થાના માર્ગદર્શક હશે? વડીલની હાજરીએ તેજસને હિંમત આપી.

તે બોલ્યો : ‘હું ‘ભોમિયો’ સંસ્થાના માર્ગદર્શકને શોધી રહ્યો છું.’

વડીલે જવાબ આપ્યો : ‘હું જ તમારો માર્ગદર્શક છું અને તમે ખોટી દિશામાં જઈ રહ્યા છો.’ તેઓ બીજી બાજુ વળ્યા અને તેજસ તેમની પાછળ પાછળ ચાલ્યો.

વડીલે અછડતી નજરે પાછું જોઈ કહ્યું : ‘આજે તમે કેમ મોડા પડ્યા તેનો તમારે વિચાર કરવો જોઈએ.’ તેજસ શરમાઈને ચૂપચાપ ચાલતો રહ્યો અને પોતે આજે લીધેલ નિર્ણયોને વિચારતો રહ્યો.

થોડીવારે વડીલ બોલ્યા : ‘તમે પર્વતારોહણ માટે કેમ આવ્યા છો?’

તેજસે તરત જ જવાબ વાળ્યો : ‘શ્રેષ્ઠ નિર્ણય કેવી રીતે લેવાય તે મારે શીખવું છે.’ એટલું બોલતાં બોલતાં તો જાણે એ ભીંસમાં આવી ગયો. શ્રેષ્ઠ કોને કહેવાય તે ખબર ના હોવાથી તે ઘણીવાર નિર્ણય લેવાનું જ ટાળતો!

એ લોકો થોડા આગળ ચાલ્યા ત્યાં વડીલ બોલ્યા : ‘તમારે કાયમ શ્રેષ્ઠ નિર્ણય જ લેવાની જરૂર નથી. સારા દિવસો માટે સારા નિર્ણય લેવાની જરૂર છે. બધાંની જેમ જો તમે પણ સારા નિર્ણય લેતા થશો તો છેવટે સૌ સારું થશે!’ તેજસને થોડી શાંતિ થઈ. ‘વડીલ, સારા નિર્ણય એટલે શું તે તમે મને સમજાવશો?’

‘સારો નિર્ણય એટલે જે નિર્ણય લેતાં મનને સારું લાગે અને જેનું પરિણામ સારું આવે. સારો નિર્ણય લેવા પોતાની જાતને થોડા મહત્વના પ્રશ્નો પૂછવા પડે. ઘણી વાર પોતાને કે બીજાને લાગે કે તમે નિર્ણય લેવાનું ટાળો છો. અહીં આવતા ઘણા યુવાનો અમારી ભરોસાપાત્ર વ્યવસ્થા (system) દ્વારા સાચા નિર્ણયો લેવાનું શીખે છે. તેઓ દિલ અને દિમાગનો સરખી રીતે ઉપયોગ કરતાં શીખે છે. આ વ્યવસ્થા (system) માં તમારે બે પ્રશ્નોના હા કે ના માં જવાબ આપવાના હોય છે.’ વડીલે જવાબ વાળ્યો.

તેજસે તરત જ પૂછ્યું : ‘એ બે પ્રશ્નો ક્યા છે?’

વડીલ બોલ્યા : આપણે પ્રશ્નો પર જઈએ તેના કરતાં પહેલેથી શરૂઆત કરીએ. સારા નિર્ણય લેવાની વાતમાં તમને ખબર છે કે સૌથી પહેલું શું કરવું જોઈએ?

તેજસે ધીમેથી જવાબ આપ્યો : ‘ના, મને ખબર નથી.’

વડીલે આગળ ચલાવ્યું : ‘ભલે, શું કરવું તે ખબર નથી તે ચાલશે. પણ શું ના કરવું તે ખબર છે?’

તેજસ એટલી બધી વસ્તુઓ કરવામાં એવો તો ગૂંથાયેલો હતો કે શું ના કરવું તેનો પણ તેને ખ્યાલ ન હતો. વડીલ સહેજ થોભી ગયા. તેજસ પણ તેમની સાથે ઊભો રહી ગયો. વડીલે ધીમેથી તેને કહ્યું : ‘તું જે કરી રહ્યો છે તે કરવાનું તારે બંધ કરી દેવું પડે. વડીલે ખીસામાંથી એક કાગળ કાઢી તેજસને બતાવ્યો. તેજસે તે વાંચી પોતાની નોટમાં એક નોંધ ટપકાવી :

“સારા નિર્ણય લેવા માટે પહેલાં ખોટા નિર્ણય પર ચાલવાનું બંધ કરો.”

વડીલે આગળ ચલાવ્યું : ‘જો તમે ખોટા નિર્ણયો લેવાનું બંધ કરી એક શૂન્યાવકાશ કે ખાલીપો રચશો તો તમે તેને કંઈક વધુ સારી વસ્તુથી ભરી શકશો.

તેજસે ડરતા ડરતા કહ્યું : ‘મને બીક છે કે મારી પાસે જે છે તે હું છોડી દઈશ અને મને કંઈક નવું નહિ મળે તો?’

વડીલે પોતાનો આગ્રહ જારી રાખ્યો : ‘આપણને સૌને તે ડર કાયમ સતાવે છે. જાણીતી અને આરામદાયક વાત છોડવી અઘરી તો છે. પણ વાસ્તવમાં સારાં પરિણામ લાવવા માટેની વધુ ભરોસાપાત્ર અને સલામત રીતે પણ તે જ છે. જે વસ્તુ તમને સારા પરિણામ નથી આપતી તે તમારા માર્ગમાંથી હટી જશે અને વધુ સારી વસ્તુ માટે જગ્યા થશે. તમારે આને માટે ઝડપ રાખવી જોઈએ. જૂની ચીની કહેવત છે કે જો તમારે ગરમ ચા જોઈતી હોય તો તમારો કપ ખાલી કરવો પડશે. ઠંડી ચાથી ભરેલા કપમાં ગરમ ચા નાખ્યા કરો તો ગરમ ચા કપમાં જવાને બદલે રકાબીમાં ઢોળાશે.

તેજસે ધીમેથી ડોહું ધુણાવ્યું અને કહ્યું : ‘મને મારો એક વેપારી યાદ આવે છે. ઘણી અક્ષમતા છતાં તેને માલ પહોંચાડનાર એક અણઘડ સપ્લાયરને તે કાઢી શકતો ન હતો. વેપારી બીજા સારા સપ્લાયરને ઓળખતો ન હતો એટલે જે સપ્લાયર હતો તેનાથી કામ ચલાવ્યે રાખતો હતો. સપ્લાયરની ભૂલો વેપારીને મોંઘી પડતી હતી. એક વાર વેપારીનું પોતાનું કામ સપ્લાયરની અણઆવડતને લીધે જતું રહ્યું. તેજસે વિચારીને વડીલને પૂછ્યું : ‘બરાબર નથી તેવી ખબર હોવા છતાં આપણે કેમ ખોટી વસ્તુ ચલાવી લઈએ છીએ?’

વડીલે જવાબ આપ્યો : ‘નકામી પણ જાણીતી વસ્તુમાં આપણને સલામતી લાગે છે જ્યારે અજાણી પણ કામની વસ્તુમાં અસલામતી લાગે છે. એટલે સલામતી શોધતો માણસ બિનઅસરકારક પણ જાણીતી વસ્તુ પસંદ કરતો થઈ જાય છે. મોટી સંસ્થાઓમાં આવું જ

બને છે. એક દાખલો આપું. અમેરિકન આર્મીમાં તોપના રાઉન્ડ જલદીમાં જલદી કેવી રીતે ફૂટી શકે તે શોધવા એક તજજ્ઞની નિમણૂક કરવામાં આવી. તેણે નોંધ્યું કે સિપાહી તોપ ફોડતા પહેલાં દર વખતે લગભગ ત્રણ સેકન્ડ અટકે છે. આનું કારણ પુછાતાં જવાબ મળ્યો કે તેમની માર્ગદર્શિકા પુસ્તકમાં આવો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે. તજજ્ઞ બધી પુસ્તિકાઓ વાંચી ગયા. સિવિલ વોર વખતના જૂના પુસ્તકમાં એક સંદર્ભ મળી આવ્યો. ત્યારે સિપાહી ઘોડા પર બેસી શસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરતા. તે સમયે તોપના ઓર્થિતા અવાજથી ઘોડો ગભરાઈ ના જાય અને નિશાન ચૂકી ના જવાય એટલે નિશાન લીધા બાદ સિપાહીને લગભગ ત્રણ સેકન્ડ અટકવાનો આદેશ અપાયેલ હતો. તેજસને ખરેખર હસવું આવી ગયું. આજના સમયમાં પણ એ ત્રણ સેકન્ડનો બિલકુલ બિનજરૂરી વિરામ ચાલુ હતો. સિપાહીઓ અને તેમના ઉપરીઓને આ વાતનો ખ્યાલ આવતાં જ ત્રણ સેકન્ડનો વિરામ જતો રહ્યો અને તેમની કાર્યપદ્ધતિમાં અને તેની અસરકારકતામાં બદલાવ અને સુધારો આવ્યા. પણ આપણે આવા બદલાવ કે સુધારા માટે તૈયાર છીએ કે હજુ પણ જુના-પુરાણા રસ્તે જ ચાલવું છે? તેજસે પૂછ્યું : મારે અંગત અને કામના કેવા નિર્ણયો લેવાના છે તે હું તમને કહી શકું? વડીલે તરત જ જવાબ આપ્યો : ના, તમે ખરાબ ના લગાડશો પણ તમારા નિર્ણયો તમારે જાતે જ લેવાના હોય. આ શનિ-રવિમાં તમે જે શીખો તે તમારા અંગત અને કામના નિર્ણયો લેવામાં કામે લગાડો અને જુઓ કે તે બરાબર છે કે નહીં. તમને તરત જ ખ્યાલ આવશે કે તમે સારા નિર્ણયો લઈ રહ્યા છો.

વડીલે અટકીને પૂછ્યું : તમારે પશ્ચિમમાં જવું હોય અને ખ્યાલ આવે કે તમે પૂર્વમાં જઈ રહ્યા છો તો શું કરો?

તેજસ બોલ્યો : મને ખ્યાલ આવે ને તરત દિશા બદલી નાખું.

વડીલે હકારમાં માથું ધુણાવી કહ્યું : સાચા નિર્ણય સાચી દિશામાં લઈ જાય. સાચા નિર્ણય માટે તમે બીજા પર આધાર રાખશો કે સારો નકશો પાસે રાખશો?

તેજસ બોલ્યો : અરે વડીલ, સારો નકશો જ પાસે રાખું ને. શ્રી ચર્ચીલે એક વાર કહેલું : મને નવું નવું શીખવું બહુ ગમે છે પણ કોઈ ભણાવે તે ગમતું નથી.

વડીલ હસ્યા : મને પણ ... જાતે શીખવું એ પડકાર તો છે જ પણ અમારી ‘હા કે ના’ પદ્ધતિથી કોઈ પણ તે શીખી શકે છે.

તેજસને શંકા થાય છે, ‘મારે માટે પણ તે પદ્ધતિ ચાલશે?’

વડીલ : વાપરીને જોઈ લો. ઝુપમાં આવેલ લોકો સાથે વાત કરો. બધાં જ અલગ અલગ દેશમાંથી આવ્યા છે પણ બધાનો આશય એક જ છે.

વડીલે તેજસને થોડા કાગળો આપ્યા અને ઝડપ કરવા કહ્યું. રસ્તામાં તેજસે કાગળો પર નજર નાખી ઉપયોગ શરૂ કરી દીધો.

સારો નિર્ણય કેવી રીતે લેવો : સારાંશ

મારી અંગત યાદી

ધંધાકીય કે અંગત નિર્ણય : મારી મુશ્કેલી શું છે?

ધંધાની કે ઘરની કઈ પરિસ્થિતિમાં મારે સુધારો કરવાનો છે?

મારો પ્રારંભિક નિર્ણય :

હું શું કરવાનો છું :

- અત્યારે કંઈ નહીં કરું.
- હું કંઈક કરીશ - પણ ક્યારે અને શું તે નક્કી નથી.
- હું નીચે પ્રમાણે કરીશ.

મારો નિર્ણય : (આ શનિ-રવિના પ્રયોગ પછી લખીશ.)

૨. ભરોસાપાત્ર વ્યવસ્થા (A Reliable System) :

તેજસ અને વડીલ કેમ્પ પર પહોંચ્યા ત્યારે ઓસ્ટ્રેલિયા, બ્રાઝિલ, જર્મની, જાપાન અને અમેરિકાથી આવેલા પાંચ પુરુષો અને બે મહિલાઓ તેમની રાહ જોતા હતાં. એક પર્વતારોહકે તો 'હા/ના' લખેલી ટોપી પહેરી હતી જેની ઉપર ઝીણા અક્ષરમાં 'નિર્ણયો ... નિર્ણયો ... નિર્ણયો' લખ્યું હતું. તેજસને લાગ્યું કે સફરમાં ખરેખર મઝા આવશે. વડીલે કહ્યું કે સિસ્ટમ બે ભાગમાં વહેંચાયેલી છે. તેમણે તેજસને એક કાગળ આપ્યો જેમાં લખ્યું હતું :

- અર્ધ સત્યોને આધારે ખોટા નિર્ણયો લેવાથી કે નિર્ણયો ટાળવાથી હું દૂર રહું છું.
- કાયમ યોગ્ય નિર્ણયો લેવા માટે હું ઠંડા મગજ અને હૂંફાળા દિલનો ઉપયોગ કરું છું.
- વ્યવહારુ પ્રશ્ન હું મારા મગજને પૂછું છું અને અંગત પ્રશ્ન હું મારા દિલને પૂછું છું.
- મારી જાતને અને લોકોને સાંભળી યોગ્ય નિર્ણય લઈ તેના પર હું અમલ કરું છું.

વડીલે કહ્યું : આવશ્યકતા છે ભરોસાપાત્ર વ્યવસ્થા (A Reliable System) વાપરવાની કે જેની મદદથી તમે કાયમ સારા નિર્ણય લઈ શકો. 'હા/ના'ની વ્યવસ્થાની મદદથી તમને જાણ થશે કે પોતે 'હા' શેને માટે પાડે છે અને 'ના' શેને માટે પાડે છે.

તેજસને ધીરે ધીરે ખ્યાલ આવતો ગયો : 'જિંદગીમાં મેં જે જે નિર્ણયો લીધા છે તેને જ હિસાબે હું જ્યાં છું ત્યાં છું' કાશ, હું સારી વ્યવસ્થા એટલે તે સિસ્ટમ વાપરી શક્યો હોત.

વડીલે હસીને જવાબ આપ્યો : આપણે બધાએ સારી સિસ્ટમ વાપરવી જોઈએ. આજના ઝડપથી બદલાતા જમાનામાં ટકી રહેવા માટે પણ ઝડપી અને યોગ્ય નિર્ણયો લેવા જરૂરી છે. સિસ્ટમ જેટલી સારી અને સહેલી તેટલી ભૂલો ઓછી અને નિર્ણયો સાચા. સ્વામીનારાયણ મંદિરની ખીચડી જેવું. દુનિયામાં ક્યાંય પણ ખાઓ, સ્વાદ તો સરખો જ રહે. એવી જ રીતે લોકો 'હા/ના'ની સિસ્ટમ વાપરે તો ઓછી ભૂલો કરી યોગ્ય નિર્ણય લે. પણ, આવશ્યકતા છે સિસ્ટમ વાપરવાની.

તેજસ બોલી પડ્યો : પણ, હું તે વાપરું કેવી રીતે?

વડીલ : તમે તે ઘણી રીતે વાપરી શકો. પહેલો નિર્ણય કરી તમે દિલ કે દિમાગને પૂછી ખાતરી કરી શકો. દિલ અને દિમાગ બંનેના પ્રશ્નોમાં વધુ ત્રણ ત્રણ વિચાર ગૂંથાયેલા છે. તેમાંથી એકાદ બે તો તમને જરૂરથી કામ લાગશે. તમારા જીવનપથમાં અને અમુક ચોક્કસ સંજોગોમાં તમારે આ તપાસવા જ જોઈએ. એક વાર સીસ્ટમ શીખી જાઓ પછી તો આ માનસિક કાર્ય તમે ગમે ત્યારે કરી શકો. તમે દિલ કે દિમાગ બંનેને વારાફરતી પૂછી સારો નિર્ણય લઈ શકો.

તેજસ : પણ આમાં સમય કેટલો લાગે?

વડીલ : તમારા નિર્ણયની અગત્યતા અને તમારી માનસિક સ્પષ્ટતા ઉપર આધાર રાખે. પ્રશ્નના એક ભાગ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી સાચો નિર્ણય લેતાં થોડી મિનિટો લાગે. અથવા દિલ અને દિમાગના બધા ભાગોને પૂછી નિર્ણય લેતાં થોડો સમય વધુ સમય લાગે.

તેજસ : મને લાગે છે કે નિર્ણય લેવામાં મેં ક્યારેય પૂરતો સમય લીધો જ નથી.

વડીલ : આપણે બધાં એવું જ કરીએ છીએ. પણ દિલ-દિમાગને જેટલા વધુ પ્રશ્નો પૂછશો તેટલું નિર્ણય લેવાનું સરળ અને ઝડપી બનશે.

તેજસ : પણ, પ્રશ્નો ક્યા પૂછવાના છે?

વડીલ : બીજા પર્વતારોહકોને રસ્તામાં પૂછજે. પોતાના અનુભવો સાથે તને તેઓ સમજાવશે. શરૂઆતમાં ધીરજ રાખજે. તને સીસ્ટમ કદાચ એકદમ જાણીતી લાગે અને તેની અગત્યતા પણ ન સમજાય. થોડા જ સમયમાં તને બંને ભાગ સમજાશે. તું સાચા નિર્ણયો લઈ શકીશ. ઘરમાં કે બહાર, એકલા કે જૂથમાં. પણ, સિસ્ટમના બંને ભાગ વાપરવા યાદ રાખજે. એક વગર બીજો અધૂરો છે.

ઢાળ ચઢતા વડીલ પર તેજસની નજર પડી. ખીસામાંથી વળેલા કાગળ કાઢી તેઓ કંઈ વાંચી રહ્યા હતા. તેજસ : હું જોઈ શકું કે તમે શું વાંચી રહ્યા છો?

વડીલ : આ મારો 'હા/ના'નો નકશો છે. અમારામાંના ઘણાએ પોતાના પ્રશ્નોની નોંધ રાખી છે. જેને અમે 'હા/ના' નો નકશો કહીએ છીએ. અઘરા નિર્ણય લેવાની ઘડીએ અમે તેમાં નજર કરી લઈએ. નિર્ણય લેવાનો રસ્તો આપોઆપ મળી જાય છે.

તેજસ : મને બતાવશો?

વડીલ : હા, ચોક્કસ. પણ, પોતાનો નકશો જાતે બનાવતા શીખી જા તો તને જ ફાયદો થશે.

વડીલ અચાનક અટકી ગયા અને મોટી છલાંગ મારી બાજુમાં કૂદી ગયા અને તેજસને પણ પોતાની પાસે ખેંચી લીધો. એક મોટો ઝેરી સાપ નજીકથી સરકી ગયો. તેજસને નવાઈ લાગી કે વડીલની બાજ નજરમાંથી કંઈ ચૂકતું નથી. વડીલે તેજસને બીજા પર્વતારોહકો સાથે જવાની સલાહ આપી અને પોતે બીજા કામે વળગી ગયા.

દિમાગને પૂછો

૩. ખરી જરૂરિયાત :

પર્વત પર ચઢતા ચઢતા તેજસને શિકાગોથી આવેલ નીલ સાથે ઓળખાણ થઈ. નીલ એક મોટી કંપનીના અધ્યક્ષ હતા અને બીજી ઘણી કંપનીઓના કારોબારી મંડળના અગત્યના સભ્ય હતા. છેલ્લા અગિયાર વર્ષથી તેઓ 'હા/ના'ના નકશાનો સફળતાથી ઉપયોગ કરી સારા નિર્ણયો લેતા આવ્યા હતા. નીલે દઢતાથી હાથ મિલાવ્યા અને કહ્યું : 'તમે મને નીલ કહેશો તો ગમશે.' તેજસ ખુશ થઈ ગયો. શું નીલ બધાની સાથે આટલી આત્મીયતાથી વર્તતા હશે?

નીલ : નિર્ણય લેવાની વાતો શું વાતો જ રહેવાની છે?

તેજસ : ના, ના હું તરત જ ઉપયોગમાં લેવાનો છું. તમે મને સમજાવશો કે નિર્ણય લેતા પહેલાં પૂછવાના બે પ્રશ્નો કયા?

નીલ : દિમાગ ચલાવી પહેલો પ્રશ્ન પૂછવાનો. શું મારી ખરી જરૂરિયાત સંતોષાય છે? બધા વિકલ્પો જાણો અને વિચારો. તમારી જાતને અત્યારે જ પૂછો. શું તમારી ખરી જરૂરિયાત સંતોષાય છે?

તેજસ થોડો ગૂંચવાયો : હં ..

નીલ : એમ નહીં ચાલે. 'હા કે ના'માં જવાબ આપો.

તેજસ નવી મળેલ 'હા કે ના' ની ટોપી ફેરવી બોલ્યો : કદાચ.

નીલ હસી પડ્યો, તેમને તેજસની રમૂજવૃત્તિ ગમી ગઈ.

નીલ : 'કદાચ' એટલે નિર્ણય લેવામાં આવતો પહેલો અવરોધ. પહેલો પ્રશ્ન જ જુઓ. તેના ત્રણ પાસાં છે. ખરી જરૂરિયાત, વિકલ્પો અને તેના પર વિચાર.

તેજસે શાંતિથી વિચાર કર્યો. તેને લાગ્યું કે આ તેને ખરેખર મદદરૂપ થશે. જવાબમાં 'હા' એટલે નિર્ણયની ખરી જરૂરિયાત.

થોડીવારમાં તેણે પ્રામાણિકતાથી જવાબ આપ્યો : ના.

નીલ : સરસ. 'ના' નો જવાબ મળે એટલે વધારે ધ્યાન આપવાનું. વધારે સારો નિર્ણય લેવાશે. આપણે સૌ નીકળી તો પડીએ છીએ પણ ખબર નથી ક્યાં જવા માટે.

તેજસને તરત જ ખ્યાલ આવ્યો કે પોતે કેવો ખોટા રસ્તે ચડી ગયો હતો. તેણે તરત જ પૂછ્યું : મને ખબર કેવી રીતે પડે કે 'ખરી જરૂરિયાત' કઈ છે?

નીલ : આ મને ખરેખર જોઈએ છે કે મારી ઈચ્છા માત્ર છે?

તેજસ : બંનેમાં ફેર શું?

નીલ : 'ઈચ્છવું' કે માંગવું એ ઈચ્છા છે. 'જોઈએ' એ જરૂરિયાત છે. 'માંગ' એ એક આર્કષક ભૂલ છે. ઘણીવાર તે મળી જાય તો પણ સંતોષ નથી મળતો. વધુ ને વધુ ભૂખ લાગે છે. જ્યારે જરૂરિયાત પાયાની છે અને સંતોષ આપનાર છે. દા.ત. આપણે અથાણું માંગીએ છીએ પણ જરૂરિયાત ભાખરીની છે - અથાણાનો સ્વાદ ભાવશે તો ખરો પણ પોષણ તો ભાખરીમાંથી જ મળશે.

તેજસ નવાઈથી બોલ્યો : પાયાના વિચારો છે. નવશીખીયાઓને મદદરૂપ થશે.

નીલ : શું હું નવશીખીયો છું? લોકોની તકલીફ છે કે કામ કરતી વખતે તેઓ પાયાના સિદ્ધાંતો ભૂલી જાય છે. સફળ માણસો પોતાની જરૂરિયાત પૂરી કરે છે. આપણને મોટા બંગલાની ઈચ્છા થાય પણ જરૂરિયાત તો 'ઘર'ની છે. આપણે જરૂરિયાત ભૂલી તૃષ્ણા પાછળ ગાંડા થઈએ છીએ. જરૂરિયાત પૂરી કરો - તૃષ્ણા પાછળ ખેંચાશો નહીં.

તેજસ પોતાના ધંધાની અને અંગત જરૂરિયાતો અને તૃષ્ણાઓ વિષે વિચારવા લાગ્યો, તેને સમજાયું કે તેણે પોતાની જરૂરિયાત અને તૃષ્ણા વચ્ચેનો ભેદ પારખતાં શીખવું પડશે.

નીલ : સાચી જરૂરિયાત પર ફોકસ કરવું પડે. તમને તે એટલું સ્પષ્ટતાથી અને વિગતવાર દેખાવું જોઈએ કે જાણે તમે તે પ્રાપ્ત કરી લીધું હોય!

તેજસે આકાશમાં જોયું અને બોલ્યો : 'મને ૧૯૬૦માં અમેરિકાના પ્રેસિડેન્ટની કહેલી વાત યાદ આવે છે. આ દશકાના અંતમાં અમે ચંદ્ર પર માણસને ઊતારીશું અને હેમખેમ પાછો લાવીશું.

નીલ : કેમ તે યાદ આવ્યું?

તેજસ : જરૂરિયાત પર ફોકસ કરવાનું આ સારું ઉદાહરણ છે. પ્રેસિડેન્ટે અગમચેતી વાપરી તેની સલામતીનું પણ વિચાર્યું.

નીલ : હા, પ્રેસિડેન્ટ માણસને ચંદ્ર પર લઈ જવા માગતા હતા. વળી, તેને પાછો લાવવો પણ એટલું જ જરૂરી હતું.

તેજસ : હા, નહીં તો આખો પ્રોગ્રામ રદ થઈ જાત અને સમયનો અંદાજ આપી તેમણે તેની અરજન્સીનો ખ્યાલ આપી દીધો.

નીલ : તમને ખબર છે પછી શું થયું?

તેજસ : હા, અમેરિકાએ ૧૯૬૮માં એપોલો યાન દ્વારા માણસને ચંદ્ર પર ઊતાર્યો અને સહીસલામત પાછો પણ લાવ્યું.

નીલ : એ દશ્યો યાદ હોય તો સાચી જરૂરિયાત પર ફોકસ કરવા માટે તમને એમાંથી શું શીખવા મળે?

તેજસ : મને હવે સમજાય છે કે સાચી જરૂર સિવાય બીજી કોઈ પણ વસ્તુને મહત્વ ન આપીએ સારું પરિણામ આવી શકે.

નીલ : સરસ, તમે માનો છો કે જે પરિણામો પર તમારે ફોકસ કરવાનું હોય તેને વિગતવાર લખી અને વારંવાર તપાસ્યા કરો તો તે મદદરૂપ થાય?

તેજસે હા કહી પોતાના જરૂરી પરિણામો લખવા શરૂ કર્યાં. તે વિચારતો ગયો અને બોલ્યો : ફોકસ કરવું એટલે જરૂરી પરિણામની મનમાં ધારણા એટલી ચોકસાઈથી કરવી કે કંઈ આગળપાછળ થાય નહીં.

નીલ : સાચી જરૂરિયાતને જ ‘હા’ - બીજા બધાંને ‘ના’.

તેજસ : હું આટલો દૃઢ નિશ્ચયી કેવી રીતે બની શકું?

નીલ : દૃઢ નિશ્ચયી લોકો જાણે છે કે તેમની જરૂરિયાત શું છે. એટલે તરત નક્કી કરી શકે છે કે લેવાતો નિર્ણય જરૂરિયાત સંતોષી શકશે કે નહીં.

તમારો જ એપોલો યાનનો દાખલો લઈએ. ધારો કે એક એન્જિનિયર પોતાના મેનેજર પાસે ૧૫ વર્ષ પછી એક માણસને ચંદ્ર પર લઈ જવાની વાત લઈને જાય તો દૃઢ નિશ્ચય લેતા તેના મેનેજર તેને શું જવાબ આપે? હા કે ના? તેજસને તરત ખ્યાલ આવી ગયો. ચંદ્ર પર ઉતરાણને જો ૧૦ વર્ષમાં કરવાનું હોય તો ૧૫ વર્ષની પ્રયોજલ કામ ન લાગે.

નીલ : બરાબર. હવે ખ્યાલ આવ્યો ને કે જરૂરિયાત પર ફોકસ કરો તો નિર્ણય લેવો કેટલો સહેલો પડે છે? આપણે બીજું ઉદાહરણ જોઈએ : બીજો એન્જિનિયર ૩ વર્ષમાં ચંદ્ર પર માણસ લઈ જવાની વાત લાવે પણ જણાવે કે યાત્રીની સલામતી ભયમાં છે તો?

તેજસ : મેનેજર આની પણ ના જ પાડે. યાત્રીની સલામતી તો બહુ અગત્યની છે.

નીલ : જોયું, જરૂરિયાત સરખી રીતે જણાવી હોય તો નિર્ણય લેવા કેટલા સહેલા પડે! કોઈ સ્પેસમાં ગયું ન હતું એટલે મળતી માહિતી ભેગી કરી જરૂરિયાતો નક્કી કરી.

તેજસ : અવકાશ યાત્રીઓને શું અનુભવો થશે તેની ફિલ્મ મેં જોઈ છે.

નીલ : અપેક્ષિત પરિણામ ચોખ્ખું દેખાય તો ત્યાં પહોંચવાનો રસ્તો પણ સહેલાઈથી મળે.

બંને જણે ઊભા રહી પાણી પીધું અને તેજસે તેની નોંધપોથીમાં ટપકાવ્યું :

“જો હું મારી જરૂરિયાતો જ લક્ષમાં રાખું તો હું વધુ નિર્ણયાત્મક બનું અને સારા નિર્ણયો ત્વરિત લઈ શકું.”

નીલ : આપણી જરૂરિયાત થોડી છે પણ આપણને ઈચ્છા બહુ બધું મેળવવાની છે. જેનાથી આપણને સંતોષ અને સફળતા મળે તેના પર જ લક્ષ રાખીએ તો નિર્ણય લેવો બહુ સહેલો બની જાય.

ઉદાહરણ તરીકે હું વિધુર છું — મારી ખરીદી જાતે કરું છું. મારી પહેલી સફર બાદ જ્યારે હું કરિયાણું લેવા ગયો ત્યારે દરેક વસ્તુ લેતા પહેલાં હું મારી જાતને પૂછતો, ‘આની જરૂર છે?’ ‘કે માત્ર શોખથી ખરીદું છું?’ અને તે દિવસે હું માત્ર જરૂરી અને ઉપયોગી વસ્તુઓ લાવ્યો જે મારી તંદુરસ્તી માટે યોગ્ય હતી અને સ્વાદિષ્ટ પણ! હવે હું સારું જમું છું અને મને સારું લાગે છે.

તેજસ : પણ ‘જરૂરિયાત’ અને ‘ઈચ્છા’ વચ્ચેનો તફાવત કેવી રીતે સમજાય?

નીલ : ‘હું શું કરી શકું?’નો જવાબ એટલે ઈચ્છા. ‘મારે શું કરવાનું જ છે?’નો જવાબ એટલે જરૂરિયાત.

તેજસ : હા, એ મદદરૂપ થશે. હું તો પહેલાં વસ્તુ લઈ આવું. પછી જરૂરિયાત ન સંતોષાય ત્યારે જ ખબર પડે કે આ વસ્તુ નકામી લાવ્યો.

નીલ : ધંધામાં પણ લોકો એવું કરે છે. પહેલાં મન ફાવે તેમ કરે અને પછી ધંધાને અને પોતાને નુકસાન થાય. જરૂરિયાત માટે જ કામ કરનારા લોકો સંસ્થામાં હોય તો સંસ્થા પણ સારી ચાલે. માટે ‘મારી જરૂરિયાત સંતોષાય છે?’ એ પ્રશ્નનો જવાબ ધંધા માટે અને પોતાને માટે પણ લાભદાયક છે.

તેજસ : મને હવે સમજાય છે કે તે કેટલું અગત્યનું છે.

પછી તેણે તેના પ્રકાશક મિત્રની વાત કરી. પ્રકાશકે કોલેજના અધ્યાપકો પાસેથી પ્રતિષ્ઠા માટે પુસ્તકો લખાવ્યાં જેમાં ઘણા ઓછા વાચકોને રસ પડ્યો. તેનો ધંધો ફડચામાં ગયો કારણ કે તેને ‘પ્રતિષ્ઠા’ જોઈતી હતી જ્યારે ધંધામાં ‘આવક’ની જરૂરિયાત હતી.

નીલ : ‘કયા અધ્યાપકો પાસે કેવાં પુસ્તકો લખાવવાં’ એવું નક્કી કરતાં પહેલા તમારા પ્રકાશક મિત્રે શું શું વિચાર્યું હશે?

તેજસને લાગ્યું કે પ્રકાશક મિત્રે જો ધંધો ચલાવવાની જરૂરિયાત જેવી કે સ્ટાફનો પગાર, પરચુરણ ખર્ચાઓ વગેરેનો વિચાર કરી બે જાતના પુસ્તકો (પ્રતિષ્ઠા માટે અને આવક માટે) પશ્ચિશ કર્યા હોત તો ખોટ જાત નહીં. તેજસે પોતે પણ પોતાના કેટલાક જૂના નિર્ણયો વિચાર્યાં.

નીલ : રસ્તામાં આવતી બધી તકો પાછળ દોડવું જરૂરી નથી. લક્ષ નક્કી કરી તેની પાછળ પડી જાવ. શરૂઆતથી જો સાચી જરૂરિયાતને લક્ષમાં રાખીએ તો અંત સારો આવે.

તેજસને યાદ આવ્યું કે ‘સફર’ની શરૂઆતમાં શું શું કહેવામાં આવ્યું હતું. બપોરના ખાણા વખતે ‘કપરું ચઢાણ ચઢવું છે કે વિચારશીલ સફર કરવી છે?’નો નિર્ણય તેમણે

કર્પો હતો. વિચાર કરવાનો સમય મળી રહે એટલે તેમણે ઓછા ઢાળવાળો શાંત રસ્તો પસંદ કર્યો હતો.

નીલ : ‘મારી જરૂરિયાત સંતોષાય છે?’ એ પ્રશ્ન પૂછતાં તમે વધુ સારો નિર્ણય લઈ શકશો.

બંને જણ પોતપોતાના વિચારોમાં ખોવાઈ ગયા. શાંતિથી પોતાની સફર તેમણે ચાલુ રાખી. તેજસ પોતે શીખેલું ક્યાં વપરાશે તે વિચારતો હતો. તેના નિર્ણયની જરૂર શું હતી? જો તે એક જ વસ્તુ સારી રીતે કરી શકે તો તે કઈ? તેણે પોતાની જાતને ફરી પ્રશ્ન પૂછ્યો. વિકલ્પો જાણવાની અને તેના વિષે વિગતે વિચારવાની મારી જરૂરિયાત પૂરી થાય છે? હજી તો બીજા બે પેટાપ્રશ્નો હતા. બીજા મિત્રો પણ આ જ ગડમથલમાં હતાં.

એક ઝાડની છાયામાં ઉભા રહી તેજસે પોતાની નોટમાં ટપકાવ્યું :

સાચી જરૂરિયાત : સારાંશ

સાચી જરૂરિયાતને શરૂઆતથી જ લક્ષમાં રાખીએ તો સારા પરિણામ આવે. આનો અર્થ : જરૂરી પરિણામોને એટલી સ્પષ્ટતાથી જોવા કે જાણે તેને પ્રાપ્ત કરી લીધા છે અને બીજું એ જ કરવું જે લક્ષ તરફ લઈ જાય.

માંગણીઓ ઈચ્છા છે. જરૂરિયાત એ આવશ્યકતા છે. જરૂરિયાતો સફળતા અને હેતુસિદ્ધિ માટે અનિવાર્ય છે. મારે માટે શું જરૂરી છે તે જાણવા માટે મારો પ્રશ્ન છે, ‘મારે હવે શું કરવાનું છે?’ મારી ઈચ્છા શું છે તે જાણવા પ્રશ્ન છે, ‘હું શું કરી શકું?’

સફળતા અને હેતુસિદ્ધિ માટે આ નિર્ણયમાંથી શું જરૂરી છે? શું મારું લક્ષ જરૂરિયાતો પર ફોકસ થયું છે? શું હું ખરી જરૂરિયાતોને જ ‘હા’ કહું છું અને બાકી બધાંને ‘ના’ કહું છું? મારી સાચી જરૂરિયાત સંતોષાય છે?

હું મારી બુદ્ધિને પ્રશ્ન કરું છું : વિકલ્પો જાણી અને તેના વિષે વિગતે વિચારી શું હું સાચી જરૂરિયાત સંતોષું છું?

‘હા’ કે ‘ના’

૪. સુમાહિતગાર વિકલ્પો :

શુક્રવારની સાંજે

તે સાંજે નીલે તેજસની ઓળખાણ ટોક્યોના સફળ ઉદ્યોગપતિ તનાકા સાથે કરાવી. ત્રણે જણ પથરાળ જમીન પર ચાલતા હતા ત્યાં નીલે તનાકાને જણાવ્યું કે તેજસ પહેલા પ્રશ્ન સુધી આવી ગયો છે.

તેજસે તરત જ પૂછ્યું ‘જો હું કાયમ નિર્ણય લેતી વખતે મારી જાતને બે પ્રશ્નો પૂછું તો નિર્ણય લેવામાં વાર નહીં થાય?’

નીલે હસીને જવાબ આપવાનું ટાળ્યું. તે પોતાના રસ્તે આગળ વધ્યો. ખાખી વસ્ત્રોમાં સજ્જ તનાકાએ ચોક્કસ શબ્દોમાં સ્પષ્ટ જવાબ આપ્યો : તમે સાચું કહો છો પણ ઉતાવળી બે ફેરા વધુ ખાય! ખોટો નિર્ણય લઈ પછી સુધારા કરવા કરતાં પહેલેથી જ સાચો નિર્ણય લેવો સારો.

તનાકાએ તેજસને પૂછ્યું : તમે તૈયાર છો આગળ વધવા? પ્રશ્નનો બીજો ભાગ છે, ‘વિકલ્પોની જરૂરી માહિતી ભેગી કરી તેના પર વિગતે વિચાર કરવાથી મારી જરૂરિયાત પૂરી થાય છે?’

‘પણ મારા વિકલ્પો કયા છે?’ તેજસે પૂછ્યું. તનાકાએ હસીને જવાબ આપ્યો : મારી પાસે પૂરતા વિકલ્પો છે એ સમજવું એ પહેલો વિકલ્પ! સામાન્ય રીતે ઘણા વિકલ્પો હોય છે. પણ તેની તમને જાણ હોતી નથી. ગભરાટમાં તમને લાગે છે કે બીજો રસ્તો નથી પણ એવું ભાગ્યે જ બને. આપણો ડર આપણી બુદ્ધિને બુઝી કરી દે છે.

તેજસ : તમને તમારા વિકલ્પો ખબર ન હોય એટલે વિકલ્પો નથી એમ જ થયું ને? તનાકા : તમારે તમારા વિકલ્પોથી માહિતગાર થવું જોઈએ. વાકેફ થવું જોઈએ.

તેજસ : પણ માહિતગાર કેવી રીતે થવાય?

તનાકા : પ્રશ્નો પૂછી માહિતી એકઠી કરવી જોઈએ. ‘જરૂરી’ માહિતી જ સારા નિર્ણય માટે જરૂરી છે. વધારાની માહિતી ફોગટ છે. માહિતી ભેગી કરતી વખતે સાંભળવી ન ગમે તેવી માહિતી મળે તે પણ સાંભળજો. તેનાથી તમને બીજા વિકલ્પોની માહિતી મળશે.

તેજસ : એવું કેવી રીતે કરાય?

તનાકા : તમારા વાસ્તવલક્ષી અવલોકન અને નિરીક્ષણથી શરૂઆત કરો. દાખલા તરીકે ધરુવાડી(નર્સરી) માટે તમે જગ્યા શોધી રહ્યા છો. તમને એજન્ટ જગ્યા બતાવે છે : બહુ પવન ન હોય તો જગ્યા બહુ સારી છે, એવું તમારું માનવું છે.

તેજસ : પણ ત્યાં પવન છે કે નહીં તે કેવી રીતે ખબર પડે?

તનાકા : તે જગ્યાએ જઈ આસપાસના વૃક્ષોનું નિરીક્ષણ કરી શકાય?

તેજસ : હા, પવનને લીધે ઊડતાં પાંદડા કે વળી ગયેલ વૃક્ષો તરત જ દેખાય.

તનાકા : તમે કોઈના શબ્દો માનો કે તમારો અનુભવ સાચો?

તેજસને પણ યાદ આવ્યું કે પોતાની જ પહેલી કારની પસંદગી તેણે રસ્તા પર દોડતી ગાડીઓ જોઈને જ કરી હતી ને?

તનાકા : તમારે વધારે જાણવું હોય તો વધારે ધ્યાનથી અવલોકન કરો. વધારે અનુભવી અને વધુ અવલોકન કરનારા લોકો સાથે વાત કરતા રહો. સૌથી વધુ અનુભવી લોકો સાથે કે જેમણે દુનિયાની તડકી-છાંચડી જોઈ છે. જેના પર વિશ્વાસ કરી શકાય તેવાં નિરીક્ષણો અને માહિતી એકઠી કરો.

તેજસ : જાણે તમારા સૌની સાથે નકશાની વાત.

તનાકા : હા, તમને રસ્તો બતાવી શકે તેવા લોકોને મળો. તેમને સાંભળો. પણ તેઓ જે કહે તેને તમારા સંજોગોની સારણીની કસોટી પર પાર ઊતારો.

તેજસ : હા મને ‘સંદેશો’ મળી ગયો! ‘જાતને માહિતગાર કરો!’

તનાકા : તમે બીજા પાસે અગત્યની માહિતી મેળવો તો નિર્ણય લેતા પહેલાં તેની કસોટી કરી લેશો.

તેજસ પોતાની સફર વિશે વિચારતો ગયો. તેને લાગ્યું કે તનાકા જેવા વધુ અનુભવી લોકો સ્વતંત્ર હતા. તેમને રસ્તો ખબર હતો. પણ તે પોતે જો ધ્યાન આપે તો તે પણ ધીમે ધીમે પોતાનો રસ્તો બનાવી શકે.

તનાકા : બેસી રહેવાથી કે રાહ જોયા કરવાથી તમારા વિકલ્પો તમને સામે આવી મળે નહીં.

તેજસ : હું ઘણી વાર રાહ જોયા કરું છું.

તનાકા : કેમ? ઘણીવાર ડર તમને સ્થગિત કરી દે છે. બીકથી તમારી નજર ધૂંધળી થઈ જાય છે. આપઘાત કરનાર એક યુવતીના પિતાએ કહેલું : તેની પાસે કેટકેટલા વિકલ્પો હતા જેની ઉપર તેણે વિચાર્યું જ ન હતું.

વાતાવરણની ગમગીની હટાવતા તનાકાએ કહ્યું : સૌથી દુઃખદ વાત તો એ છે કે આપણો ડર કે આપણને સ્થગિત કરી દેતી પરિસ્થિતિની છાપ ભાગ્યે જ સાચી હોય છે. માહિતી ભેગી કરતાં સાચી સ્થિતિનું ભાન થતાં તમને તમારા વિકલ્પો દેખાશે. સાચી માહિતી મળતાં તમે હળવા થશો. કાર્યકુશળ થશો. તમને વાસ્તવિકતાનું ભાન થશે.

તનાકાએ પૂછ્યું : તમે ક્યારે વધુ નિરાશ થશો? તમારી પાસે વિકલ્પો હશે ત્યારે કે નહીં હોય ત્યારે?

તેજસ : વિકલ્પ ન હોય ત્યારે હું નાહિંમત થઈ જાઉં છું.

તનાકા : અને તમને વિકલ્પો ક્યારે મળશે? ફક્ત એકલા એકલા વિચારો કરવાથી કે વાસ્તવિક જીવનમાંથી માહિતી મેળવવાથી?

તેજસ : મને લાગે છે કે મારે મારી જાતને છોડી વાસ્તવિક જીવનમાંથી માહિતી મેળવવી પડશે.

તનાકા : હા અને યાદ રહે કે માહિતી એટલે અહીંતહીંથી ભેગા કરેલ ફક્ત આંકડા નહીં સાથે સાથે લોકોની લાગણી પણ ખરી.

તેજસને લાગ્યું કે તેણે આંકડાઓ પર, લાગણીઓ પર ખાસ્સું કામ કરવાનું છે. તેણે પૂછ્યું : હું આંકડાઓ અને લાગણીઓ મેળવું તો મને ક્યારે ખબર પડે કે નિર્ણય લેવા માટે એ પૂરતાં છે?

તનાકા : માહિતી પણ બે પ્રકારની હોય. એક જરૂરી માહિતી અને બીજી ‘હોય તો સારું’ પ્રકારની માહિતી. તમને ક્યારેય નહીં લાગે કે પૂરતી માહિતી મળી ગઈ છે. પણ જાતને પૂછો કે જરૂરી માહિતી મળી ગઈ છે? જરૂરી માહિતી જ તમને સાચો નિર્ણય લેવામાં મદદ કરશે. દા.ત. આજે રાત્રે કેમ્પ કરીશું ત્યાં જમીન કેવી છે અને પીવાનું પાણી ક્યાં મળશે તે માહિતી જરૂરી છે.

તેજસે પોતાની નોંધપોથી ખોલી લખી લીધું :

“મને જેટલી વધુ માહિતી મળશે તેટલો હું મારા વિકલ્પોથી વધુ માહિતગાર થઈશ.”

તેજસ : તનાકા, મને લાગે છે કે હું મારા વિકલ્પો પર પૂરતો વિચાર કરતો નથી.

તનાકા : તેં શરૂઆત કરી દીધી છે.

તેજસ : મને કેવી રીતે ખબર પડે કે સૌથી સારો વિકલ્પ કયો છે?

તનાકા : તું જ કહે કેવી રીતે ખબર પડે?

તેજસ : “શું આ વિકલ્પથી મારી જરૂરિયાત સંતોષાશે?” એમ પૂછવાથી.

તનાકા : સરસ! તને યાદ છે ‘સારા નિર્ણય લેવાનું’ પહેલું સોપાન?

તેજસ : હા, ‘થોભો.’ મને જ્યારે સાચા નિર્ણય માટે ‘હા’ કહેવાની ખબર ન હોય ત્યારે મારે ખોટા નિર્ણયને ‘ના’ કહી થોભવું જોઈએ. મને સારો રસ્તો ખબર નહીં હોય તો પણ હું ખોટા રસ્તે જતો તો અટકી જઈશ. જે ખાલી જગ્યા પડશે તે વધારે સારી રીતે ભરાશે.

તનાકા : બરાબર, તારું કામ સારું ચાલતું ન હતું તે બંધ કરી તું અમારી સાથે જોડાયો. તેં ખરાબ વિકલ્પ બંધ કર્યો અને સાચા વિકલ્પો તરફ જવાનો રસ્તો ખોલ્યો.

ગયે વર્ષે એક અમેરિકન પર્વતારોહકે મને કહેલું કે તેના છૂટાછેડા બાદ તેનું કામ ખોરવાઈ ગયેલું. તેને લાગતું કે તે તેની પહેલાંની પત્નીને હજી પ્રેમ કરે છે. પણ તેણીને આની કોઈ પડી ન હતી. શું કરવું તેની તેને ખબર પડતી ન હતી. તે ખાધા-પીધા વગર પાગલ જેવો થઈ ગયો હતો. શું તે ખરેખર તેના પ્રેમમાં હતો? ના, પણ તેને લાગતું હતું કે

સુખી થવાનો એક માત્ર રસ્તો ફરીથી તેની પત્ની પાસે જવાનો હતો. હવે તે તો શક્ય ન હતું અને તે બિલકુલ નિરાશ થઈ ગયો હતો. પણ પછી એક રસપ્રદ વાત બની. તેના એક મિત્રે તેને સવાલો પૂછી મૂંઝવી નાંખ્યો.

શું છૂટાછેડા પહેલાં તું તારી પત્નીથી સુખી હતો? ‘ના’. શું તું અને તારી પત્ની છૂટાછેડા બાદ બદલાયા છો? ‘ના’. તો તને કેમ લાગે છે કે ફરી સાથે રહેવાથી તમે સુખી થશો? એના કરતાં તારો માનસિક દષ્ટિકોણ સુધારી તને વધુ અનુરૂપ થાય તેવી બીજી સ્ત્રી સાથે તું વધુ સુખી નહીં થાય? ધારો કે તે તારા જુના અનુભવોથી ભૂલો સુધારી. તું હવે લાંબી રજાઓ ગાળવા દરિયાકિનારે જાય છે. અને ત્યાં એક સુંદર સ્ત્રી સાથે ઓળખાણ થાય છે, તેને પણ તું ગમી જાય છે - અથવા તું ધંધાર્થે બહાર જાય છે અને કોઈ સ્ત્રી મિત્ર મળી જાય છે અને તમને સાથે ફાવી જાય છે. અથવા કલબમાં રમતગમતમાં ઓચિંતા જ કોઈ સ્ત્રી સાથે તારે મળવાનું થાય છે અને તમને બંનેને મજા આવી જાય છે ... અથવા ...

તનાકા તેજસને વિચાર કરતો કરી દે છે.

તનાકા : હા, આ જ વાસ્તવિકતા છે. પોતાની જાત માટે દુઃખી થવાનું બંધ કરી બીજા વિકલ્પો વિચારો. ખરેખર તો આ અને બીજા ઘણા વિકલ્પો તો હાજર હતા જ, પણ આપણો મિત્ર તેનાથી અજ્ઞાન હતો!

તેજસ : વિકલ્પો નથી એવું નથી. આપણને આપણા વિકલ્પોનું જ્ઞાન નથી. મારા વિકલ્પોની માહિતી એકઠી કરી હું તે જ્ઞાન અને ભાન મેળવી શકું છું.

તનાકા : આપણો મિત્ર નવા સ્ત્રી મિત્ર માટે માહિતી એકઠી કરવા લાંબા વેકેશન પર જઈ શકે, કલબમાં જઈ શકે....

તેજસ : મને ખ્યાલ ન હતો કે આટલા બધા વિકલ્પો હાજર હોય છે. મને હેન્ડ્રી ફોર્ડની એક વાત યાદ આવે છે. તેમણે ત્રણ મેનેજરોને રાતના ખાણા માટે આમંત્રણ આપ્યું. બધા માટે સૂપ આવ્યો અને માત્ર એક મેનેજરે તેમાં મીઠું-મરી ઉમેરતાં પહેલાં યાખી જોયો. તેણે કાર્ય કરતાં પહેલાં માહિતી મેળવી. તેમણે એ મેનેજરને પ્રમોશન આપ્યું! તેજસને ખ્યાલ આવ્યો કે ઘણી વાર તે પણ પૂરતી માહિતી મેળવ્યા વગર જ કામ કરતો હોય છે.

તેજસે તનાકાનો આભાર માન્યો અને પોતાની નોંધપોથીમાં લખવા બેઠો :

સુમાહિતગાર વિકલ્પો : સારાંશ

- મારી જાણમાં નથી તેવા ઘણા વિકલ્પો મોજૂદ છે.
- માહિતી એકઠી થતાં મને મારા વિકલ્પોની જાણ થાય છે.
- મારી જરૂરિયાત સંતોષતા વિકલ્પને હું પસંદ કરું છું.

- માહિતી એ આંકડાઓ અને લાગણીઓનું મિશ્રણ છે. માહિતી ભેગી કરી હું નિરિક્ષણ કરું છું.
- મને કોઈ માહિતી આપે તો તેને હું ચકાસી લઉં છું.
- મારી પાસે જરૂરી માહિતી છે? કોની પાસે છે? ક્યાં છે? કેવી રીતે મળે? મેં તેને ચકાસી છે?
- જરૂરી માહિતી એકઠી કર્યા બાદ મારા વિકલ્પો કયા છે?
- હું મારા મગજને પ્રશ્ન કરું છું :
 - શું હું મારી જરૂરિયાત સંતોષુ છું?
 - મારી જાતને માહિતીસભર વિકલ્પો આપું છું?
 - તેમના વિષે વિગતે વિચારીને હું મારી જરૂરિયાત સંતોષતા વિકલ્પને પસંદ કરું છું? ‘હા’ કે ‘ના’

૫. વિગતે વિચારો :

શુક્રવાર રાત

સૂર્યાસ્તની મજા માણ્યા બાદ, અનુભવી વડીલની આગેવાનીમાં ટોળકી ધીમે ધીમે આગળ વધી. વડીલ પોતાના અનુભવોની વાતો કહી તેમનો અંધારામાં રસ્તા શોધવાનો ઉત્સાહ વધારી રહ્યા હતા.

વડીલ : મોટે ભાગે આપણે આમ અંધારામાં જ નિર્ણયો લેતા હોઈએ છીએ. પ્રશ્નો પૂછી આપણે પ્રકાશ પાડી શકીએ પણ આપણે તે ભૂલી જઈએ ત્યારે અંધારામાં રહીએ છીએ.

કલાકેકના ધીમા ચઢાણ બાદ અનુભવી પર્વતારોહકોએ ગયા વખતનું ઝરણું શોધી નાખ્યું અને ત્યાં રાત રોકાવાનું નક્કી કર્યું. તેજસ પાતળા જેકેટને લીધે ઠંડીમાં ટૂંકવાતો હતો. પર્વત પર આટલી ઠંડી હશે તેવો તેને અંદાજ ન હતો. તેણે આગળનું વિચારવું જોઈતું હતું. બે હાથ ઘસી તે ઉષ્મા મેળવતો રહ્યો. એક વિદેશી કંપનીની મુખિયા શ્રીમતી ઈન્દિરાએ આ જોઈ તેને પોતાનું વધારાનું સ્વેટર આપ્યું. અને હસીને બોલી : સારું છે કે મને જરા મોટા જ સ્વેટર પહેરવાના ગમે છે! તેજસે આભાર માની સ્વેટર સ્વીકાર્યું.

‘તનાકાએ મને કહ્યું કે તમે કોઈ અનુભવી સલાહકારની શોધમાં છો?’, ઈન્દિરા બોલ્યાં.

તેજસ : હા, આપ કોઈને ઓળખો છો?

ઈન્દિરા : ના, હું નથી ઓળખતી. પણ અમારે જર્મનીમાં એવી વ્યવસ્થા છે કે યુવાનો તેમનાથી મોટા અનુભવી માર્ગદર્શક હેઠળ વર્ષો સુધી કામ કરે. આ રીતે સરસ તાલીમ મળે.

પણ અહીં એવી કોઈ વ્યવસ્થા નથી. પણ તમારી પાસે તમારા માર્ગદર્શક છે - અને તે તમે પોતે! અનુભવી અને સમજુ માણસ તરીકે તમે તમારા નિર્ણયો અને પરિણામો તપાસી શકો છો. પાછળ લીધેલ નિર્ણયોને ચકાસતાં તમને બહુ શીખવા મળશે જે બીજું કોઈ શીખવી નહીં શકે. ખરાબ પરિણામો ‘શું ન કરવું’ તે શીખવશે જ્યારે સારા પરિણામો ‘શું કરવું’ તે શીખવશે.

તેજસને પોતાના ખરાબ નિર્ણયોનાં પરિણામો યાદ આવી ગયા અને તેના મોં પર ગ્લાનિ છવાઈ ગઈ.

ઈન્દિરા ફાનસની જ્યોત જરા સરખી કરી બોલ્યાં : ‘પ્રકાશને ફેલાવા દો. હળવા થાવ, પોતાની જાત પર દયા કરો.’ તેજસ હસી પડ્યો.

ઈન્દિરા : તમારાં જૂનાં પરિણામોને જ પ્રકાશ ફેલાવવા દો. પરિણામો જ તમારા સારા શિક્ષક. અત્યારે ‘નકશા’ પર તમે ક્યાં છો?

તેજસ : અત્યાર સુધી મેં મારી જાતને નીચેના પ્રેક્ટિકલ પ્રશ્નો પૂછ્યા છે :

- શું હું મારી જરૂરિયાત સંતોષુ છું?

- મારી જાતને માહિતીસભર વિકલ્પો આપું છું?

ઈન્દિરા : તમને ત્રીજા ભાગ પર જવું ગમશે? - ‘શું હું વિગતે વિચારું છું?’

તેજસ : હા.

તેજસે પોતાના નિર્ણયો પર ઝડપથી એક નજર નાંખી. તેને ખ્યાલ આવી ગયો કે તેણે વિગતે વિચાર્યું ન હતું. તે શાંત થઈ ગયો.

ઈન્દિરા : રસ્તામાં ઝેરી સાપ મળ્યો અને વડીલે કેવી રીતે તમને બચાવી લીધા તે વાત તમે જ બપોરે જમતી વખતે કરી હતી ને?

તેજસ : કેટલી ઝડપથી તેમણે તે કરી નાંખ્યું?

ઈન્દિરા : વડીલે વિચારી રાખ્યું હતું. રસ્તામાં સાપ નીકળે અથવા શીલા ધસી પડે અથવા રસ્તો બંધ થઈ જાય કે કોઈ પણ આપત્તિ આવી પડે તો શું કરવું તે વિશે વડીલે આગોતરા જ વિચારી રાખ્યું હતું. આપણે પણ તે શીખી શકીએ. આપણે જે વિચાર્યું હોય તેને માટે આપણે તૈયાર હોઈએ. ચેસ રમનાર જીતવા માટે આગળની કેટલી બધી ચાલ વિચારી રાખે!

તેજસ : આપણે તે કેવી રીતે શીખી શકીએ?

ઈન્દિરા : આપણે કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં ‘શું થશે’, ‘પછી શું’, એમ વિચારી ભયનો ખ્યાલ રાખી સાવચેત રહેવું જોઈએ.

તેજસ : રસ્તામાં સાપ અને પથરાઓ તો હશે જ. પણ આગળથી વિચાર્યું હશે તો વાંધો નહીં આવે.

ઈન્દિરા : હા, ‘હવે શું?’ ‘હવે શું’ ના પ્રશ્નોએ મને બહુ મદદ કરી છે.

તેજસ : એટલે હું નિર્ણય લઉં તે પહેલાં દરેક વિકલ્પ લઈ મારે વિચારવું જોઈએ કે ‘હવે શું થશે?’

ઈન્દિરા : અને વિચાર્યા વગર નિર્ણય લીધો હોત તો શું થાત?

તેજસ પોતાની જાતને પૂછતો રહ્યો : હું મારા જૂના નિર્ણય પર ચાલ્યો હોત તો શું થાત? મારે સારો નિર્ણય લેવો પડશે.

ઈન્દિરા : મેં ઘણા ઉદ્યોગવીરોને ફડચામાં જતા જોયા છે - માત્ર નિર્ણય ઉપરના પૂરતા વિચારના અભાવે.

તેજસ : આપ મને દાખલો આપી શકો?

ઈન્દિરા : કંપનીનો દાખલો આપું કે અંગત જીવનનો?

તેજસ : બંને.

ઈન્દિરા : ભલે. અમેરિકાના ઓટોમોબાઈલ ઉદ્યોગમાં તેલના ભાવમાં વધારો અને પ્રદૂષણની ચિંતાને કારણે લોકો નાની ગાડી તરફ વળ્યા. પણ ઘણા વાહન ઉત્પાદકોએ અગમચેતી વાપરી નહીં. તેમને લાગ્યું કે ભાવ ઘટતાં લોકો ફરી પાછા મોટી ગાડીઓ વાપરતા થશે. એટલે તેમણે નાની ગાડીના ઓછી ગુણવત્તાના મોડલ્સ બજારમાં મૂક્યા. તેમણે પોતાની જાતને પ્રશ્ન પૂછ્યો નહીં કે : લોકો મોટી ગાડી તરફ પાછા નહીં વળે તો? ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળી નાની ગાડી બનાવતા પરદેશી ઉદ્યોગકારોને સારી તક મળી ગઈ. લોકોએ તેમની નાની પણ ઉચ્ચ ગુણવત્તાની ગાડીઓ અપનાવી લીધી. તેઓ ક્યારેય મોટી ગાડી અને અમેરિકન ઓટોમોબાઈલ તરફ પાછા વળ્યા જ નહીં. ૧૯૮૦માં અમેરિકાની ઘણી કંપનીઓ જાપાનીઝ લોકોએ ખરીદી લીધી હતી. અમેરિકનોને ટૂંકા ગાળાનો નફો મળ્યો પણ જાપાનીઓને લાંબાગાળાની મિલકતો અને પરદેશી ઓટો ઉદ્યોગે અમેરિકામાં પોતાનું સ્થાન સરખું જમાવી દીધું. સમય જતાં અને સગવડો મળતાં પરદેશી ઓટો ઉદ્યોગે અમેરિકામાં પોતાની ફેક્ટરીઓ જમાવી દીધી. અમેરિકન ઓટો ઉદ્યોગની બજારમાં પીછેહઠ થઈ અને ઘણા કામદારો બેકાર થયા. જો તેમના ઉપરીઓએ પૂરતું વિચાર્યું હોત અને ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળી નાની ગાડીઓની જરૂરિયાત લક્ષમાં લીધી હોત તો આ દશા થાત નહીં. તેઓ હવે શીખ્યા પણ ઘણા મોડા પડ્યા.

તેજસ : ‘ઉતાવળી બે ફેરા વધુ ખાય’ નું સરસ ઉદાહરણ. સહેજ થોભી સાચો નિર્ણય લો તો આગળ ઉપર ખોટા નિર્ણયનાં પરિણામો સુધારવામાં સમય બગાડવો પડે નહીં.

ઈન્દિરા : હા, અને એટલે જ સંસ્થામાં વિચારતા અને સવાલ પૂછતા પૂરતા માણસો હોવા જોઈએ જેથી સાચો નિર્ણય લઈ શકાય.

તેજસ વિચારે ચઢ્યો : જો આ સિસ્ટમ આટલી સરસ ચાલતી હોય તો હું પણ મારી કંપનીમાં આને દાખલ કરી દઉં.

ઈન્દિરા : અમારે અમારી પેરિસની એક ઓફિસમાં કોઈને નોકરીએ લેવાના હતા. બધાના ધ્યાનમાં એક મહિલા હતી. હું તેમને જમવા લઈ ગઈ. તેમની સાથે વાતચીત કર્યા પછી ‘તેમને નોકરી ન અપાય’ એવું મારું મંતવ્ય હતું. મારા ઉપરી અધિકારીઓને મારો અભિપ્રાય ગમ્યો નહીં. મેં તેમને અહીં શીખેલ પ્રશ્ન ‘પછી શું?’ પૂછવા કહ્યું. ધીમે ધીમે વિચારતાં તેમને પણ લાગ્યું કે છ જ મહિનામાં તેમને બદલવાનો વારો આવશે. અમારી જરૂરિયાત પર ફોકસ કરી બીજા વિકલ્પો તપાસતાં અમને બહુ સારા અધિકારી મળી ગયા. પેરિસની ઓફિસનું કામકાજ બહુ સુંદર રીતે ચાલી રહ્યું છે. ત્યારથી અમે એકબીજાના નિર્ણયો વિગતે વિચારવામાં મદદ કરીએ છીએ અને અમને તે રીત બહુ ઉપયોગી થઈ રહી છે. અમારી બધી સહાયક કંપનીઓ હવે ‘હા’ કે ‘ના’ની સિસ્ટમ વાપરે છે. નિર્ણય કરવા માટે તેજસે નોંધ કરી :

“સારો નિર્ણય લેવા માટે પૂછો : પછી શું બની શકે? પછી શું? પછી શું? સારું પરિણામ મેળવવા માટે પૂછતા રહો.”

તેજસને લાગ્યું કે ‘પછી શું’ પૂછતા રહેવાનો વિચાર ઘણો ઉપયોગી છે. તાપણામાંથી નજર ઉઠાવી તેણે જોયું તો તેના મિત્રો અગમચેતી વાપરી સવારની તૈયારીમાં લાગી ગયાં હતાં. સવારે કદાચ વરસાદ આવે તો આ તૈયારી જરૂરી હતી. ‘હું શું કરું કે જે મને આગળ જતાં મદદરૂપ થાય?’ તેજસ વિચારતો હતો.

ઈન્દિરા : યાદ રાખજો, જેમ તનાકા કહેતા હતા તેમ, સારાં પરિણામો પતંગિયા જેવાં છે. તમે એમને પકડવા દોડશો તો તમે થાકી જશો અને તે ઊડી જશે.

તેજસ : પણ સારાં પરિણામોની પાછળ દોડો નહીં તો તમે તે મેળવો કેવી રીતે?

ઈન્દિરા : જરૂરિયાત પર ફોકસ કરો. વિકલ્પો શોધો અને તેના પર પૂરતો વિચાર કરો. સારાં પરિણામો સહેલાઈથી મળશે.

તેજસને લાગ્યું કે આ સિસ્ટમ વાપરવાથી સારા પરિણામ મેળવી શકાશે.

તેજસ : પણ ‘સારા પરિણામો’ કોણ નક્કી કરે?

ઈન્દિરા : તમે પોતે. શરૂઆતમાં તમારી જરૂરિયાત શું છે તે નક્કી કરો. તમારું પરિણામ તમારી જરૂરિયાતને કેટલી સંતોષે છે તે તપાસો. જરૂરિયાત, વિકલ્પો અને વિકલ્પોની વિગતે વિચારણા ખૂબ અગત્યનાં છે.

ઈન્દિરા : ક્યારેય તમારો સારો નિર્ણય સફળ થયો ન હોય તેવું બન્યું છે ખરું? તમારા સારા નિર્ણય માટે તમને ક્યારેય ખેદ થયો છે ખરો?

તેજસ : સારો નિર્ણય જલદી કે સમયસર લેવાતો નથી એટલો જ અફસોસ છે.

ઈન્દિરા : એકદમ બરાબર. તમે નિર્ણય સમયસર કેમ લેતા નથી?

તેજસ : કારણ કે હું તેનો વિચાર કરતો નથી.

ઈન્દિરા : અને વિચાર કેમ નથી કરતા?

તેજસ : કદાચ હું પૂરતો સમય નથી આપતો.

ઈન્દિરા શાંત હતાં. તેજસ વિચારતો હતો. તેને સમજાયું : એટલે જ પૂરતો સમય આપી અમૂલ્ય પ્રશ્નો પૂછવા જરૂરી છે. પ્રશ્નો મને મારા નિર્ણય વિષે વિચારવા સચેત કરશે અને એથી સારા નિર્ણયો જલદી લેવાશે. તેજસને પ્રશ્નોમાં જતા સમયની બહુ ચિંતા હતી. પણ હવે તેને સમજાયું કે પ્રશ્નોથી સારા નિર્ણયો ઝડપથી લેવાય છે અને અંતે સમય બચે છે.

તેજસ : આપણે વિકલ્પો વિશે વિચારવા પૂરતો સમય કેમ નથી લેતા?

ઈન્દિરા : કારણ કે આપણને લાગે છે કે નિર્ણયો ... ટૂંકાગાળા માટે છે. પણ ખરેખર ભાગ્યે જ એવું હોય છે. આપણી જિંદગી આવા નિર્ણયોથી જ ઘડાતી હોય છે. એક નિર્ણયનું પરિણામ બીજા નિર્ણયને અસર કરે. આપણને ખબર પણ ન હોય તેમ. નિર્ણય અને વિકલ્પો પર પૂરતો વિચાર કર્યા બાદ થોડો આરામ કરો. બીજે દિવસે સવારે ફરી તેને તપાસો.

તેજસે ઈન્દિરાનો આભાર માન્યો અને પછી થોડો સમય એકલા જ રહેવાનું રાખ્યું.

ગરમ દૂધ પીતાં પીતાં તેણે પોતાની નોંધપોથીમાં નોંધ લખી અને નોંધ સવારે ફરી તપાસવાનું વિચાર્યું. મધરાતે ભારે વરસાદના અવાજથી તે જાગી ગયો. ગરમ કપડામાં તે હેમખેમ હતો. વીજળીના અજવાળામાં તેની નોંધપોથી પર તેની નજર પડી.

વિગતે વિચારો : સારાંશ

- મારા જૂના નિર્ણયો મારા સલાહકાર છે. પાછળ લીધેલ નિર્ણયોને તપાસતાં તમને બહુ શીખવા મળશે જે તમને બીજું કોઈ શીખવી શકશે નહીં.
- હવે મને સારા પરિણામ મળે છે કારણ કે હું જરૂરિયાત પર ફોકસ કરું છું, વિકલ્પો શોધું છું અને વિગતે વિચારું છું. મારા પરિણામોને હું મારી કેટલી જરૂરિયાત સંતોષાઈ તેની સાથે માપું છું.
- હું મારા નિર્ણયો પર કામ કરું તો શું થશે? પછી શું? પછી શું? સૌથી ખરાબ શું થઈ શકે? એવી સ્થિતિમાં હું શું કરું? મને પરિણામ કેટલું સ્પષ્ટ દેખાય છે? મારા માટે? બીજા માટે? મેં વિગતે વિચાર્યું છે?
- હું મારી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી વિકલ્પો શોધી અને તે વિષે વિગતવાર ચર્ચા કર્યા બાદ સવાલ કરું છું : શું મારી જરૂરિયાત સંતોષાય છે? ‘હા’ કે ‘ના’

રસ્તો ઓળંગવો

૬. સિસ્ટમનો બીજો અડધો ભાગ

શનિવાર સવારના નાસ્તાના સમયે

શનિવારની વહેલી સવારે જ તેજસ નાસ્તા માટે વડીલની સાથે જોડાઈ ગયો. તોફાન તો શમી ગયું હતું પણ વાતાવરણમાં ભીનાશ હતી. બંને તાપણા નજીક જ ઊભા રહ્યા. વડીલે આ પીતાં પીતાં તેજસને પૂછ્યું : શું 'હા' કે 'ના' સિસ્ટમનો પહેલો અડધો ભાગ તમને સારા નિર્ણય લેવામાં મદદરૂપ થશે?

તેજસે ધીમેથી જવાબ આપ્યો : મારી બુદ્ધિ વાપરી જાતને બે પ્રશ્નો પૂછી સારા નિર્ણય લેવામાં મને મદદ મળી છે. તો મારે આ સિસ્ટમના બીજા અડધા ભાગની શું જરૂર છે?

વડીલ : વધારે સારા નિર્ણયો લેવા માટે સામાન્ય રીતે આપણે દિલ અથવા દિમાગમાંથી કોઈ એક જ વસ્તુનો ઉપયોગ કરીએ છીએ. પણ બેય સાથે ભાગ્યે જ વાપરીએ છીએ. એટલે આપણા નિર્ણયો અર્ધસત્ય બની રહે છે. આપણે હજી અડધો જ પર્વત ચઢ્યા છીએ અને અડધી જ સિસ્ટમ શીખ્યા છીએ. બંનેનો બીજો અડધો ભાગ વધુ મુશ્કેલ હોઈ શકે છે. અને વધુ વળતરદાયક પણ!

તેજસ : મારે તેને માટે વધુ જાણવું છે પણ બીજા ભાગ પર જતા પહેલાં મને કહો કે આ આખી સિસ્ટમનો આધાર શું છે? જાતને પ્રશ્નો પૂછવાથી આટલી મદદ કેમ થાય?

વડીલ : કારણ કે પ્રશ્નો આપણને જવાબ શોધવા માટે પ્રેરે છે. આપણે આપણી જાતને સાદા કે સામાન્ય પ્રશ્નો પૂછતા નથી અને ખરાબ નિર્ણયો લઈએ છીએ. તેજસ 'સાદા' શબ્દ વિશે વિચારતો રહ્યો. સાદા પ્રશ્નોના જવાબ પણ સાદા જ હતા.

વડીલ : સાદા કે સામાન્ય પ્રશ્નોમાં અસામાન્ય શક્તિ છે. સાદા અને નકામા પ્રશ્નોમાં ફેર છે.

તેજસ : મને તે બે વચ્ચે ફેર સમજાતો નથી.

વડીલ : નકામા એટલે જરૂર વગરનાં. 'સાદા' એટલે જરૂરી. જરૂર કરતાં કંઈ વધારે નહીં. અને એટલે જ સાદા જવાબ સારું પરિણામ આપે છે. ઘણી વાર આ પાયાના સવાલો બહુ મુશ્કેલ હોય છે. પણ એક વાર તમને તેના જવાબ મળી જાય એટલે ભયો ભયો.

તેજસ : મને ઉદાહરણ આપશો?

વડીલ : હા, ખોટું રોકાણ તેનું ઉદાહરણ છે. પૈસા ખોયા બાદ રોકાણકાર વિચારે છે. કાશ! મેં વધુ પ્રશ્નો પૂછ્યા હોત! તમે શું માનો છો? આપણે કેમ વધુ પ્રશ્નો પૂછતા નહીં હોઈએ?

તેજસ : કદાચ શું પૂછવું તે આપણને ખબર નથી. કે કદાચ આપણને પૂછવું જ નથી. પ્રશ્ન પૂછવાનો સમય લીધા સિવાય આપણને સીધો જ જવાબ જોઈએ છે.

તેજસને સોક્રેટિસની યાદ આવી. ગ્રીસના આ મહાન ફિલસૂફ પોતાના શિષ્યોને સવાલ પૂછીને જવાબ શોધવા પ્રેરીને જ્ઞાન આપતા.

વડીલ : પ્રશ્નો એલાર્મ ઘડિયાળ જેવા છે. પ્રશ્નો આપણને જગાડે છે.

તેજસ : જગાડે છે? ક્યાંથી?

વડીલ : આપણી અંદર અને બહારની વાસ્તવિકતાના અજ્ઞાનમાંથી. આપણો દરેક નિર્ણય વાસ્તવિકતા પર આધાર રાખે છે. નિર્ણય સારો પણ હોય અને ખરાબ પણ. આપણો ખોટો નિર્ણય ત્યારની આપણી ભ્રમણાઓ પર આધાર રાખે છે. સાચા નિર્ણયો વાસ્તવિકતા પર આધાર રાખે છે.

તેજસ : ભ્રમણા એટલે શું?

તેજસ : ભ્રમણા એટલે એવી વાત જે ખોટી હોવા છતાં આપણને માનવી ગમે છે. ભ્રમણા ઉપર લીધેલ નિર્ણય એટલે રેતીના પાયા પર બાંધેલ મહેલ. સમય જતાં મહેલ પડી જ જાય. ભ્રમણામાં જીવવું એટલે દર્દમાં જીવવું. માથાના સતત દુખાવા જેવું. દુઃખે તો ખરું પણ પછી ટેવાઈ જવાય. ભ્રમણા પણ આપણી બધી શક્તિ હણી લે, ખબર પડે કે નહીં.

તેજસ : હવે શું બાકી રહે છે?

વડીલ : તમારી પોતાની લાગણીઓ.

બે ય જણ સાથે અડધો માર્ગલ ચાલ્યા. એક પુલ પાસે ઊભા રહ્યા. એક નાનું ખાબોચિયું હતું.

વડીલ : ખાબોચિયામાં જોઈ મને કહો. તમને શું દેખાય છે?

તેજસ : મને ખાબોચિયામાં પથરા દેખાય છે.

વડીલ : તમારું ફોકસ બદલો. હવે શું દેખાય છે?

તેજસ : હું દેખાઉં છું - મારું પ્રતિબિંબ દેખાય છે.

વડીલ : તે તમે જ છો કે તમે નથી? બધા નિર્ણયો માટે બંને ભાગનો સમાવેશ કરવો પડે. દિમાગથી વિચારો અને દિલથી અનુભવો. આ પુલ તો દિલ અને દિમાગને જોડતી કડી છે. દિલને પ્રશ્ન પૂછો - અંગત ખૂણા તપાસો. પછી દિમાગને પ્રશ્ન પૂછો. તમારો નિર્ણય વધુ સારો હશે. જલદી નિર્ણય લેવા જે અડચણ ઊભી થાય છે તે જાતે ઊભી કરેલ છે.

તેજસ : તો જાતને કેવી રીતે ઠેકાણે લવાય?

વડીલ : તમારા ચારિત્ર્યથી.

તેજસ : ચારિત્ર્યથી?

વડીલ : આપણું ચારિત્ર્ય એટલે આપણી માન્યતાઓ અને આપણે તેને કેવી રીતે કામે લગાડીએ છીએ તે. આપણો નિર્ણય સામાન્યતઃ આપણી માન્યતા પર આધાર રાખે છે. માન્યતાઓ એટલે વર્ષો પહેલાં આપણે કરેલ પસંદગી. આપણું અર્ધજાગૃત મન હજી તેના દ્વારા આપણા નિર્ણયો પર અસર કરે છે.

વડીલને ખ્યાલ આવી ગયો કે તેજસ અજંપો અનુભવે છે.

વડીલ : માન્યતાઓ અંગત હોય છે. બધાંને જણાવવી તમને ગમે નહીં. પણ તમારે જાત સાથે તે તપાસતા રહેવું જોઈએ.

તેજસ : મારી અંગત માન્યતાઓને મારા વ્યવહારુ નિર્ણય સાથે શું સંબંધ હોય?

વડીલ : તમે તમારા ચારિત્ર્યનો એ જ ભાગ વાપરો છો જે તમને સાચો લાગે છે. અને તે તમારા નિર્ણય પર ધારી અસર કરે છે. તમારા વ્યવહારુ નિર્ણયો તમારા વિચારો, લાગણીઓ અને માન્યતાનું પ્રતિબિંબ છે જે જગત જુએ છે. તમે બીજાના નિર્ણયો પરથી તેની માન્યતાઓ પારખી શકો. કોઈ પણ માણસ તમારા નિર્ણયો જોઈ તમારી માન્યતાઓ પામી શકે, જોઈ શકે. પોતાની માન્યતાઓ આટલી સહેલાઈથી બીજાને ખબર પડે તે વિચારથી તેજસને મજા ન આવી. પણ વાતમાં તથ્ય હતું તે તેને સમજાયું. તેણે નોંધ લખી :

“મારા નિર્ણયો મારી જાતને ઉઘાડી પાડે છે.

મારા નિર્ણયો મારી માન્યતાને છતી કરે છે.”

વડીલ : તને યાદ છે આપણે બે પ્રશ્નોની વાત કરી હતી? તેં તારી જાતને, તારા દિમાગને તારી સ્થિતિ જાણવા પ્રશ્ન કર્યો. હવે તારા દિલને તારી જાત માટે નિર્ણાયક પ્રશ્ન કર.

તેજસ : મારી જાત માટે પ્રશ્ન?

વડીલ : હા, અંગત પ્રશ્નને સંબંધ છે તારી નીતિમત્તા સાથે, તારા અંતર્જ્ઞાન સાથે, તારી સૂઝ સાથે.

તેજસ : તમે મને કઈ રીતે જોશો?

વડીલ : આપણે તને કોઈ રીતે જોવો નથી. તું તો છે જ. પોતાના ચારિત્ર્યને નજીકથી જોવાનું ઘણાને ગમતું નથી. પણ ગભરાઈશ નહીં, તે તને ઘણું મદદરૂપ થશે.

તેજસ : કેમ?

વડીલ : જેટલા તમારા ચારિત્ર્યને વધુ જાણો તેટલા સારા નિર્ણયો તમે લઈ શકો.

તેજસ : વ્યવહારુ પ્રશ્ન મારી પરિસ્થિતિનું ભાન કરાવે છે જ્યારે અંગત પ્રશ્ન મારા ચારિત્ર્યનું!

વડીલ : તમે તમારા ચારિત્ર્યને પરિસ્થિતિ સાથે અનુકૂલન સાધો તો સારો નિર્ણય લઈ શકો.

વડીલ : આપણે ગરમાગરમ નાસ્તા સાથે આ વાતચીત ચાલુ રાખીએ.

તેઓ ઠંડી દૂર કરવા પાછા તાપણા પાસે આવ્યા. ટોળકીના બીજા લોકોએ તેમને ચર્ચામાં જોડાવા આમંત્રણ આપ્યું. પોતાની માન્યતાઓને તપાસવાનું કેટલું અગત્યનું છે તેવું તેને હમણાં જ લાગ્યું છે તેમ તેજસે કહ્યું.

તનાકા : ગઈ રાત્રે આપણે અંધારામાં ચાલતાં હતાં ત્યારે મને થયું હતું કે આપણા રસ્તામાં એક નાનો દીવો કરી દઈએ તો અજવાળું પથરાઈ જાય. તેવી જ રીતે આપણી માન્યતાઓ આપણા નિર્ણયપથના દિવાઓ છે. પણ ઉપાધિ એ છે કે આપણને તે ખબર નથી.

તેજસ : ઘણીવાર હું અંધારામાં જ નિર્ણયો લઉં છું તેમ મને લાગે છે.

બધાની સાથે તેજસ પણ હસ્યો.

વડીલ : પોતાની ભૂલો પર હસી શકવું એ પણ એક ગુણ છે. તમે જેમ જેમ તમારા નિર્ણય પથ પર પ્રકાશ નાંખતા જશો તેમ તેમ તમે સારા નિર્ણયો જલદી લઈ શકશો. જે માણસ સામાન વિના ચાલે તે દૂર સુધી જઈ શકે.

તેજસ : હા, એવી જૂની કહેવત છે.

ઈન્દિરા : આપણને જે ડહાપણ લાગે છે તેમાં કંઈ નવું નથી. વિદ્વાનોએ હજારો વર્ષ પહેલાં તેનો આવિષ્કાર કરેલો. આપણે તે ભૂલી ગયેલા. ચાલો, આપણે જ્યાંથી શરૂ કર્યું હતું ત્યાં આવી ગયાં.

નીલ : તને હજુ લાગે છે કે આ નવશીખીયાઓ માટે જ છે? તેં મને પહેલાં કહેલું કે એક દિવસ તું તારી કંપનીનો મુખ્ય અધિકારી બનવા માંગે છે. શું તારા ઉપરી અધિકારી તારી પસંદગી વખતે તું કેટલું સારું ડ્રાઈવ કરે છે, કે કંપનીના પ્રોડક્ટસની કેટલી માહિતી તને છે તે ઉપરથી તારી પસંદગી કરશે? કે એક માણસ તરીકે તારી નીતિમત્તા જોઈ તને પસંદ કરશે?

તેજસ : એ લોકો શું જોશે તે મને ખબર નથી.

નીલ : તે લોકો જોશે તારું ચારિત્ર્ય. મોટા કામો કરાવી શકવાની આવડત.

તેજસ : ચારિત્ર્ય કેમ?

નીલ : તારી નીતિમત્તા, અંતર્જ્ઞાન અને તારી સૂઝથી તું વધુ સારા નિર્ણયો લઈ શકીશ. નીતિમત્તાવાળા માણસો પરિસ્થિતિ સાથે ગરબડ નથી કરતા. તેઓ વસ્તુના મૂળ મુદ્દા સુધી ઝડપથી પહોંચે છે. અંતર્જ્ઞાનવાળા માણસો મુશ્કેલ નિર્ણય લેતી વખતે બહાર ડાકોળિયા નથી મારતા. અને સૂઝ એટલા માટે કે અજાણતા પણ તેઓ કંપનીનું કંઈ ખરાબ નહીં થવા દે. આવા માણસને વધારે પૈસા આપી કંપનીઓ નોકરીએ રોકી લે છે કારણ કે સમય જતાં તેઓ જ પૈસા ઊભા કરે છે.

તેજસ : અને ચારિત્ર્ય માટેનો અંગત પ્રશ્ન કયો છે?

નીલ : તમે જાતને પૂછી શકો કે મારો નિર્ણય એવી છાપ ઊભી કરે છે કે હું પ્રામાણિક છું અને મારા અંતર્જ્ઞાનનો આદર કરું છું?

તેજસ નવાઈ પામી ગયો. તેને લાગ્યું કે ઘણો વિચાર કરવો પડશે. ત્યાં તો વડીલે આવીને કહ્યું : ચાલો, આ વિચારો સાથે જ આપણે આગળ વધીએ.

દિલને પૂછો

૭. મારી નીતિમત્તા

શનિવારની સવાર

બપોર થતાં સુધીમાં તેજસે યુવાન અંજલિ સાથે દોસ્તી કરી લીધી. તે તેના પિતા સાંતાસીંગ (બ્રાહ્મિલના ઉદ્યોગપતિ) સાથે આવી હતી.

તેજસ : અંજલિ, મેં જોયું કે ટોળકીના ઘણા લોકો તને સવાલો પૂછી રહ્યા હતા. હું જાણી શકું કેમ?

અંજલિ : હા ગયે વર્ષે મારી પહેલી સફરમાં મને બહુ તકલીફો થઈ હતી. તેઓને જાણવું હતું કે નકશો વાપરી હું વધુ સારા નિર્ણયો લઈ શકું છું કે નહીં.

તેજસ : શું નકશાની મદદ રહે છે?

અંજલિ : હા, મેં નકશો ઘણી વાર વાપર્યો અને તે મને બહુ મદદરૂપ રહે છે.

તેજસ : તને કેવી તકલીફો હતી?

અંજલિ : મારી તકલીફો તમારે જાણવાની જરૂર નથી. મારે તો હવે મારા પ્રશ્નોના જવાબ જોઈએ છે.

તેજસ : હા, કેવી તકલીફો હશે તે હું સમજી શકું છું. મને પણ ઘેર અને કામમાં તકલીફો રહે જ છે. પણ હું તેમાં શું કરી શકું?

અંજલિ : અરે! તમે કેમ કંઈ ન કરી શકો?

તેજસ ગુંચવાઈ ગયો. જવાબ ન આપી શક્યો.

અંજલિ હસીને બોલી : મને ગયે વર્ષે બધાંએ કહેલું તે કોઈને કહેવા માટે હું તરસતી હતી. તમે કેમ કંઈ ન કરી શકો?

અંજલિ : મને ખબર છે આપણને સૌને તકલીફો રહે છે કારણ કે આપણે ‘સત્ય’, ‘વાસ્તવિકતા’, ‘નીતિમત્તા’ જેવા વિષયો પર બોલવાનું ટાળીએ છીએ. ગયે વર્ષે મને પણ બધાંએ બહુ પ્રશ્નો પૂછી પહેલાં તો અકળાવી નાંખી હતી પણ આખરે મેં જ મારા સવાલોના જવાબ મેળવી લીધા.

તેજસ : હું પણ તે રીતે જવાબો મેળવવાનું ઉચિત માનીશ.

અંજલિ : મેં બહુ સાદી રીતે મારી જિંદગીમાં વપરાય તે રીતે તેમની વ્યાખ્યા બનાવી છે. “વાસ્તવિકતા” એટલે જે વાસ્તવમાં છે તે. ‘સત્ય’ એટલે વાસ્તવિકતાનું વર્ણન. ‘નીતિમત્તા’ એટલે મારી જાતને સત્ય કહેવું. ‘Honesty’ એટલે બીજાને સત્ય કહેવું. હું જે વિચારું છું અને કરું છું તેના આધારે આમ કહું છું. અને પછી શું થાય છે તે જોઉં છું. હું મારા વિકલ્પો અને તેના પરિણામો પર નજર નાંખું છું. હું મારી જાતને બેવકૂફ બનાવતી નથી

અને કોઈ સાથે ખોટું બોલતી નથી. અરે! હું કેટલી સરળતાથી બધું બોલી ગઈ. કાગનું બેસવું ને ડાળનું પડવું જ હશે!

તેજસ : પોતાને સત્ય કહેવા તમે ગયે વર્ષે કેટલું શીખ્યા?

અંજલિ : (નકશા પરના અંગત પ્રશ્નો) ‘શું મારા નિર્ણયો દર્શાવે છે કે હું મારી જાત સાથે પ્રમાણિક છું? મારા અંતર્જાનને માનું છું? શું હું વધુ સારા માટે હકદાર છું? મને વધુ સારું મળી શકે? મને વિચારવા માટે પ્રોત્સાહિત કરતા રહ્યા. વધારે તો પહેલા પ્રશ્ન ‘શું મારા નિર્ણયો દર્શાવે છે કે હું મારી જાત સાથે પ્રમાણિક છું?’ માટે. મને ક્યારેક લાગતું કે સિસ્ટમ બરાબર ચાલતી નથી. તો પણ બધાં મિત્રો મને તેના ઉપયોગ માટે ઉત્સાહિત કરતાં જ રહ્યાં. આવા પ્રશ્નોના જવાબ ન આપવા એ કેટલું સહેલું છે અને સામાન્ય રીતે લોકો તેવું જ કરતા હોય છે તેમ તેઓએ મને સમજાવ્યું. જ્યારે આ બધું સમજાય છે ત્યારે જીવનમાં મોડું થઈ ગયું હોય છે. આવા પ્રશ્નોના જવાબ ન આપી જાતને છેતરવી જોઈએ નહીં.

તેજસ : તને નવાઈ લાગી?

અંજલિ : હા, મારી તકલીફમાં બધાં મિત્રો મને આવું કહેતાં એટલે મને એમ કે તેઓ પોતાની જાતને તો સાચું જ કહેતાં હશે! પણ ના, તેઓ મને તેમની ભૂલોમાંથી શીખવવા માંગતાં હતાં.

તેજસ : સત્ય છુપાવી ક્યાં સુધી સલામત રહી શકીએ?

અંજલિ : સત્ય છુપાવી એ તો વધુ ગભરાટ થાય. પણ ન જાણે કેમ આપણે સત્ય છુપાવ્યા જ કરીએ છીએ. તમે આજે જ્યાં છો ત્યાં હું હતી ગયે વર્ષે. મારા વડીલો મને સાચું કહેતા તો હું છંછેડાઈ જતી. ડરની મારી હું સામો વાર કરતી. મને હવે સમજાય છે કે મારો ગુસ્સો એ મારા ડરને લીધે હતો. મને ખબર ન હતી કે નીતિમત્તા અને જાતને સાચું કહેવું વગેરે મારી કેળવણીનો ભાગ જ હતો. મારે તે કરવાનું હતું.

તેજસ : આપણે તો જે ગમે તે જ કરીએ છીએ

અંજલિ : બરાબર. પછી હું છુપાઈને મારે જે કરવું હતું તે કરતી અને વિચારતી કે છાપામાં આના વિષે લખાય તો મારા વડીલો, મિત્રો શું કહેશે?

હવે ઈન્દિરા, નીલ, તનાકા અને વડીલ પણ ચર્ચામાં જોડાયા.

તેજસ : હું મારા કુટુંબીઓ સાથે અને કર્મચારીઓ સાથે પ્રામાણિક નથી એવું મને લાગે છે.

ઈન્દિરા : આપણે પોતાની જાતને સત્ય કહીએ તો બીજા સાથે પ્રામાણિક બનવાનું સરળ બનશે.

તેજસ : પણ સત્ય શોધવું કઈ રીતે?

ઈન્દિરા : એક ઝડપી રસ્તો છે. જે રૂઢિ માન્યતા ગમતી હોય તે શોધી કાઢો. સત્ય કરતાં અસત્ય માન્યતા સહેલાઈથી જડી હશે. પછી તેનું વિરોધી શોધવું સહેલું પડશે.

અંજલિ : હમણાં એક એન્જિન ઓઈલની જાહેરાત આવે છે. તેલ નહીં પુરાવીને અત્યારે થોડા પૈસા બચાવો અથવા થોડા સમય બાદ વધુ પૈસા બચાવો!

તેજસ : અત્યારે જો એન્જિન ઓઈલ ન વાપરો તો થોડી બચત થશે, પણ એન્જિન બગડશે. અત્યારે એન્જિન ઓઈલ વાપરશો તો લાંબાગાળે એન્જિન બગડશે નહીં અને વધુ પૈસા બચશે! અરે વાહ! સત્ય એ માન્યતાનું ઉલટું છે!

તનાકા : હા તમે માનો કે ન માનો, સત્ય તો સત્ય જ છે. મોટર માટે એન્જિન ઓઈલ જરૂરી છે. લોકો સદીઓ પહેલાં માનતા કે પૃથ્વી સપાટ છે. લોકો માને કે ન માને પૃથ્વી ત્યારે પણ ગોળ જ હતી!

તેજસ : ભ્રમણામાં માનવાથી તે કંઈ સત્ય ન બની જાય! એટલે જ સારા નિર્ણયનો આધાર સત્ય પર છે અને મારી પ્રામાણિકતા પર છે.

બધાએ તાળીઓ પાડી તેજસને વધાવી લીધો. તેજસે સહેજ સંકોચ સાથે ચાલુ રાખ્યું : વડીલે આપણા ખોટા નિર્ણયો આપણી ભ્રમણાઓ પર આધાર રાખે છે તેમ કહ્યું હતું. મારે કબૂલ કરવું જ રહ્યું કે મેં મારી જાતને ઘણીવાર છેતરી છે. પણ ખરે વખતે મૃગજળને સમજવું કેવી રીતે?

ઈન્દિરા : તમારા પ્રિયજનો કદાચ તે કહી શકે. આપણને આપણી ભૂલ ન દેખાય પણ તેઓ તે વધુ સારી રીતે જોઈ શકતા હોય છે. ગયે વર્ષે ઘેર જઈ મેં મારા મિત્રોને મારી ક્ષતિઓ વિષે પૂછ્યું તો ઘણાંએ બતાવી અને મેં મારી જાતને તે આધારે બદલી પણ ખરી.

નીલ : મારી માન્યતાઓ, ભ્રમણાઓ ક્યાં હોય?

તેજસ : મારા અહમ્માં.

બધાં શાંત રહ્યાં. તેજસ વિચારીને આગળ વધ્યો : મારા અહમ્માં જ મારી રૂઢિઓ, માન્યતાઓ, ભ્રમણાઓનો વાસ છે.

નીલ : જો તને ખ્યાલ આવી ગયો કે તારો અહમ્ જ અવરોધક છે તો સારો, સાચો નિર્ણય કેવી રીતે લઈશ?

તેજસ : હું મારા અહમ્ને બાજુએ મૂકી અન્યોને પૂછીશ કે તેઓ શું માને છે.

નીલ : અને અન્ય લોકો કહેશે તે તારા માટે સાચું હશે?

તેજસ : હું પહેલાં તેમને શાંતિથી સાંભળીશ. તે મારા અનુભવો સાથે મેળ ખાય છે કે નહીં તે જોઈશ. તેમનું અંતર્જ્ઞાન મને સત્ય જોવામાં મદદ કરે છે કે નહીં તે જોઈશ.

નીલ : તું એવું કરીશ તો પરિણામ સારું આવશે.

તેજસ : તમે મને વ્યાવસાયિક જીવનમાંથી આનો દાખલો આપશો?

નીલ : અમેરિકાનો આપું કે યુરોપનો?

તેજસ : મને અમેરિકાનો ગમશે.

નીલ : વર્ષોથી એક કંપની માનતી રહી કે તેઓ જ સારામાં સારું કોપી-મશીન બનાવે

છે. વાસ્તવમાં તેમનું બજાર ઘટતું જતું હતું. કંપનીના હોંશિયાર મુખ્ય અધિકારીએ પોતાના કર્મચારીઓ પાસે હરીફોના મશીનોની તપાસ કરાવી તો જાણવા મળ્યું કે હરીફ મશીનો સસ્તા અને વધુ સારાં હતાં.

તેજસ : તેણે શું કર્યું?

નીલ : તેણે પોતાના મશીનમાં ધરમૂળથી ફેરફાર કરાવી પોતાના ગ્રાહકોને ઉચ્ચ ગુણવત્તાનાં મશીન આપ્યા.

તેજસ : હા, હવે યાદ આવે છે તેમને ગુણવત્તા માટે ઈનામો પણ આપ્યા.

નીલ : હા, અને કંપનીએ ઘણો નફો કર્યો. કર્મચારીઓને પણ સારું બોનસ મળ્યું. તેમની જેમ જ આપણે પણ સત્ય શોધી કાઢવાનું છે. પછી નિર્ણય લેવો સહેલો પડશે.

તેજસ : અંગત જીવનનો કોઈ દાખલો આપશો?

સાંતા : ૧૯૮૦માં અમેરિકાનું અર્થતંત્ર ખાડે જઈ રહ્યું હતું ત્યારે ઘણા અમેરિકનો આશાવાદી હતા. તમારો મારીને ગાલ લાલ રાખતા હતા. લોકોને સાચી પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આવે તે પહેલાં ધંધા અને મિલકતોની કિંમત અડધી થઈ ગઈ હતી.

તેજસ : લોકોને સારું લાગે અને છતાં અર્થતંત્ર ખરાબ હોય તેવું કેવી રીતે બને?

સાંતા : મંદી પછી નેતાઓ તેમને હવામાં ઉડાડતા હતા, મોટી મોટી વાતો કરીને. સામાન્ય માણસ તે ભ્રમણામાં રાચવા માગતો હતો. ખરેખર તો અમેરિકા સૌથી મોટો દેવાદાર દેશ હતો. આ બધું એક જ દશકામાં બની ગયું. માત્ર અમેરિકા નહીં, ઘણા દેશોમાં લોકો ભરાયા. રશિયામાં નેતાઓએ દેશવાસીઓને અનાજ આપવાને બદલે નવી ટેકનોલોજીમાં ખર્ચા કર્યા. એ પછી શું થયું તે આપણે બધાં જાણીએ છીએ.

તેજસ : અમેરિકાના ૧૯૮૦ના પાયાના પ્રશ્નોને જો સરખી રીતે હલ કરવામાં આવ્યા હોત તો પછીના સમયમાં આટલી મુશ્કેલી ન પડી હોત. એક દાયકો આખો સત્ય છુપાવવામાં વ્યતીત કર્યો તેમાં લોકોની મુશ્કેલીઓ દસ ગણી વધી ગઈ. પણ તેઓએ નિર્ણય લેવામાં વાર કેમ કરી?

સાંતા : તેઓએ? એટલે આપણે ! સામાન્ય નાગરિકોએ ! આપણને ભ્રમણામાં જીવવું ગમે છે. આપણે જ આપણા નેતાઓ પસંદ કરીએ છીએ. આપણે દરેકે સાચો નિર્ણય લેતા શીખવું પડશે નહીં તો સામુહિક રીતે તેની કિંમત ચૂકવવી પડશે. આપણે ‘નેતા’ઓની રાહ ન જોઈ શકીએ.

નીલ : સમય બહુ અગત્યનો છે. આજના સમયમાં સાચો નિર્ણય સમયસર લેવો જરૂરી છે. આજની આપણી સફરમાં જો વડીલનું કહ્યું માની આપણે સમયસર આગળ ધપ્યા ન હોત તો સૂર્યની ગરમીથી આ બરફ પીગળી ગયો હોત અને આપણે માટે ચાલવું મુશ્કેલ બની ગયું હોત! આપણે સૌએ આ ‘પીગળતા બરફ’ જેવા વિશેષ તત્ત્વોનું ધ્યાન રાખવાનું છે. આપણે ભ્રમણામાં રહીએ છીએ ત્યારે શાહમૃગની જેમ રેતીમાં મોં છુપાવી દઈએ છીએ.

આંખો બંધ કરવાથી જાણે મુશ્કેલીઓ હલ થઈ ગઈ હોય તેવું તેમને લાગે છે. મેં ગયે વર્ષે મારી નોંધપોથીમાં લખ્યું હતું :

“જેટલું જલદી હું સત્યને પારખી લઈશ તેટલી જ જલદી હું સારા નિર્ણયો લઈ શકીશ.”

તેજસને સમજાયું કે ‘હા’ કે ‘ના’ પ્રશ્નો પૂછવાનો ખરો આશય તો સત્ય જાણવાનો છે. આપણે સત્ય શોધવાના છીએ કે તેનાથી મોં સંતાડવાના છીએ?

નીલ : આપણે માનીએ કે ન માનીએ, આપણને ગમે કે ન ગમે પણ સત્ય જાણી આપણે શું કરીએ છીએ તેના પર આપણા નિર્ણયનો આધાર છે. વહેલું મોડું બધું આપણા પર જ આવવાનું છે. મેં સાંભળેલું એક સુવાક્ય યાદ આવે છે : નીતિમત્તા જ દરેક સફળતાના મૂળમાં છે. તેજસને લાગ્યું કે તેણે જે વાંચ્યું છે તે અમલ કરવાનો સમય પાકી ગયો છે. તેની પાસે જાતને પૂછવા, સત્યને સમજવા અને પારખવા ઘણા પ્રશ્નો હાજર છે. ટોળકી સાથે થોડો વધુ સમય આનંદમાં પસાર કરી તેણે પોતાની નોંધપોથીમાં નીતિમત્તા વિષે ટપકાવ્યું :

મારી નીતિમત્તાનો સારાંશ :

- મારા ખોટા નિર્ણયો મારી તે સમયની ભ્રાંતિને લીધે હતા. મારા સારા નિર્ણયોનો આધાર વાસ્તવિકતાની મારી સમયસરની સમજણ પર છે.
 - મને જેટલું જલદી સત્ય સમજાશે તેટલા જલદી હું સારા નિર્ણયો લઈ શકીશ.
 - સત્ય મેળવવા મારે તેને શોધવું પડશે.
 - સત્યને શોધવા હું જેને સાચી માનું છું (પણ જે ખરેખર નથી) તેવી મારી ભ્રાંતિ શોધીશ.
 - આપણને બીજાની ભૂલો સરળતાથી દેખાય છે. એટલે હું મારો અહમ્ બાજુએ રાખી બીજાને મારી ભૂલો વિષે પૂછીશ અને મને શું સાચું લાગે છે તે તપાસીશ.
 - મેં મારા જૂના નિર્ણયોને બરાબર ચકાસ્યા છે?
 - મારી અંદર અને બહાર શું ચાલી રહ્યું છે તેની મેં તપાસ કરી છે?
 - ભીંતે લખેલું મેં વાંચ્યું છે? મને સત્ય દેખાય છે?
 - હું મારી જાતને સત્ય કહું છું?
 - શું હું મારા દિલને અંગત પ્રશ્ન પૂછું છું?
 - શું મારો નિર્ણય દર્શાવે છે કે હું મારી જાતને પ્રામાણિક છું?
 - મારા અંતર્જાનને આદર આપું છું? સારી વસ્તુઓનો હકદાર છું?
- ‘હા’ કે ‘ના’

૮. મારું અંતર્જાન

શનિવાર, બપોર

બપોરના જમવાના સમયે તેજસ પીટર સાથે બેઠો. પીટર યુવાન અને તેજસ્વી હતા. જાહેરાત કંપનીમાં ઉચ્ચ હોદ્દા ઉપર કામ કરતા હતા. તેમની શાંત મુખમુદ્રા, તેમના જ્ઞાનનો નિર્દેશ કરતી હતી. પીટરે હસીને તેજસને આવકાર્યો.

પીટર : શું તમે તમારા નિર્ણયો સુધારવા આવ્યા છો? નકશાનો ઉપયોગ શરૂ કર્યો? તેજસ : હા, મેં વ્યવહારુ પ્રશ્નો અને પહેલા અંગત પ્રશ્નથી શરૂઆત કરી છે.

પીટર : શું તમે તમારા અંતર્જાનનો આદર કરો છો? તમે જે રીતે નિર્ણયો લો છો એ વિષે તમે વિચાર્યું છે? તે વિષે તમને કેવું લાગે છે?

તેજસે તે વિષે બહુ વિચાર્યું ન હતું.

તેજસ : મને બહુ ખબર પડતી નથી.

પીટર : સારું, તમારી જાતને પૂછી જુઓ. હું સ્વસ્થ રહું છું કે અસ્વસ્થ? આત્મવિશ્વાસ સાથે રહું છું કે જડ થઈ જાઉં છું? શક્તિસભર રહું છું કે ખાલીખમ થઈ જાઉં છું? તમારી નિર્ણય લેવાની રીત તમને સાચી ન લાગતી હોય તો તમારે તે બદલવી જોઈએ. તમારો નિર્ણય બીજાના અભિપ્રાયને આધારે છે? તમારી લાગણીને આધારે? કે તમારા અંતર્જાનને?

તેજસ : અંતર્જાન એટલે શું? એ મને ખબર નથી.

પીટર : અંતર્જાન તમારા અર્ધજાગૃત અંગત અનુભવોના આધારે થયેલ જ્ઞાન તમને જાણે અંદરથી ખ્યાલ આવે કે આ મારા માટે બરાબર છે. તમે અત્યારે નિર્ણય લઈ રહ્યા છો તે વખતે તમને કેવું લાગે છે? શાંતિ થાય છે કે ચિંતા થાય છે? આરામદાયક છે કે તકલીફવાળું? અને પરિણામ કેવું આવશે એવું લાગે છે?

તેજસ : મારું અંતર્જાન કે પરિણામ ધારવાની મારી આવડત સારી નથી.

પીટર : તું ધારે છે તેના કરતાં તે વધુ સારી હશે. શીખતા થોડીવાર લાગશે પણ ધંધામાં તેમજ અંગત જીવન માટે તે અમૂલ્ય છે.

તેજસ : હું મારું અંતર્જાન કેવી રીતે વિકસાવી શકું?

પીટર : પહેલાં લીધેલ નિર્ણયોથી શરૂ કરી શકાય. તે નિર્ણય લેતી વખતે તને શું લાગણી થતી હતી અને પરિણામ શું આવ્યું? તારી લાગણી અને પરિણામ વચ્ચે કેવો સંબંધ છે? તને લાગશે કે તારી લાગણી પર પરિણામનો મોટો આધાર છે.

જે નિર્ણય લેતી વખતે તને ચિંતા થતી હતી, તું નિરુત્સાહી હતો તે નિર્ણયનું પરિણામ શું આવ્યું?

તેજસે વિચારીને કહ્યું : સામાન્ય રીતે ખરાબ.

પીટર : મારો પણ એવો જ અનુભવ છે. નિર્ણય લેતી વખતે ઉત્સાહ ન હોય તો પરિણામો પણ નિરાશાજનક જ આવે. અંતર્જાનનો ઉપયોગ કરવા નિર્ણય સમયની લાગણી ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ. નિર્ણય લેતાં તમારે બહુ ગડમથલ કરવી પડે તો તેનું પરિણામ તમારા માટે સારું નહીં આવે. પણ જાતને ધારદાર પ્રશ્નો પૂછી, સત્ય જાણી તમે નિર્ણય લેશો તો પરિણામ સારું જ આવશે.

તેજસે પોતાની પાછલી જિંદગી પર ઊડતી નજર નાંખી. તેને આ સારું લાગ્યું.

તેજસ : હું વધારે ગડમથલ અને ઉશ્કેરાટ વગર નિર્ણય લેતા કેવી રીતે શીખી શકું?

પીટર : હું પણ બીજા લોકોની જેમ વ્યાવસાયિક નિર્ણયો લેતાં પહેલાં ગભરાટ અનુભવતો. પણ હવે મેં અંતર્જાન વિકસાવ્યું છે ને તેનો હું આદર કરું છું.

તેજસ : તમે તે કેવી રીતે કર્યું?

પીટર : મને લાગ્યું કે મારી લાગણીઓ, મારા અંતરાત્માનો અવાજ એક અંગત સલાહકાર અને ભોમિયાનું કામ કરે છે. મારી અંદરનું ડહાપણ મને સારાનરસાનો ફરક બતાવે છે. મારે મારા અંતર્જાનનો આદર કરવો જોઈએ.

તેજસ : હા, આઈનસ્ટાઈને પણ એક વાર એમ કહેલું.

પીટર : અને તે સાચા હતા. અંતર્જાન એટલે લાગણીઓ તો ખરી જ, પણ નિર્ણય સુધી કેવી રીતે આવો છો તે સમજ પણ.

તેજસ : હમણાંથી મુશ્કેલ નિર્ણયો લેતાં ચિંતા થાય છે.

પીટર : તમારો અહમ્ વચ્ચે આવતો હશે. તમને કેન્દ્રમાં રાખીને નિર્ણય લેવાનો હોય તો અહમ્ કામ લાગે, બાકી નહીં. આપણી આકાશગંગાનું કેન્દ્ર પણ પૃથ્વી નથી. તેમ તમારા નિર્ણયો પણ માત્ર તમારા પર કેન્દ્રિત હોય નહીં. તમે કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં અહંભાવી બની જાવ ત્યારે ગુંચવણ વધી જાય છે. પરિસ્થિતિ સંકુલ હોય તેને તમે વધુ ગુંચવાડાભરી બનાવો છો.

તેજસ : બેમાં શું ફેર છે?

પીટર : ‘સંકુલ’ પરિસ્થિતિને ઘણા ફાંટાઓ હોય. તમે તેને વધુ ગુંચવાડાભરી બનાવો છો. એક ફાંટાથી બીજો ફાંટો છૂટો ન પડે તેમ. ગુંચવાડામાં માણસ હારી જાય. સંકુલ પરિસ્થિતિમાં જુદા જુદા ઘટકોનું વિશ્લેષણ કરી તમે સાદા, દેખીતા જવાબો મેળવી શકો અને તેમને જોડતાં મોટા પ્રશ્ન હલ કરી શકો. ડરની લાગણી ગુંચવણ કરતી રહે છે. તમને શેનો ડર છે?

તેજસ : ઊડવાનો - વિમાનમાં બેસવાનો.

પીટર : તમને વિમાનમાં ઊડવાનો ડર છે કે વિમાન તૂટી પડશે તેનો?

તેજસ : વિમાન તૂટી પડશે તેનો!

પીટર : હા, ડર ભવિષ્યનો જ હોય. સાંકડી કરાડમાં પડી જવાનો ભય ન હોય, પણ

પડી જવાય તો શું થાય તેનો જ ડર હોય. આપણે બીકને સમજી તેને હસી કાઢીએ તો આગળ વધાય. બંને હસી પડ્યા.

પીટર : ડર લાગે તેવા તમારા નિર્ણયો યાદ કરો. ગુસ્સો, દિલગીરી, અસલામતી, ઉશ્કેરાટ, ચિંતા ... બધાં ડરનું રૂપ છે.

તેજસ પોતાના જીવન અને ડર લાગે તેવા નિર્ણયો વિષે વિચારતો રહ્યો.

પીટર : તમારા તે નિર્ણયોનું પરિણામ શું હતું?

તેજસે માથું ધુણાવી કહ્યું કે પરિણામ બરાબર ન હતું.

પીટર : બધાને આવું જ થાય. તમે કોઈ ધંધાના ભાગીદાર કે જીવનના ભાગીદારને જાણો છો કે જેણે ડરતાં ડરતાં ભાગીદારી કરી હોય અને સફળ રહ્યા હોય?

તેજસ : ના, હું નથી જાણતો. હું મારા એક મિત્રને ઓળખું છું જેણે પોતાની સ્ત્રીમિત્ર ખોવાના ડરથી તેની સાથે લગ્ન કર્યા હતા.

પીટર : તેઓ હવે સુખી છે?

તેજસ : ના, તેમણે છૂટાછેડા લઈ લીધા છે.

પીટર : બહુ દિલગીરી થઈ સાંભળીને. પણ ડરતાં ડરતાં લીધેલ નિર્ણયનું આવું જ પરિણામ હોય. આપણને ડર તો ઘણીવાર લાગે પણ ડરતાં હોઈએ ત્યારે નિર્ણય લેવાનું ટાળવું. ‘હું ડરતો ન હોઉં ત્યારે શું કરું?’ એવો પ્રશ્ન પૂછો અને જવાબ મળે તેમ કરો. તમને શું લાગે છે, તમારા મિત્રએ શું કર્યું હોત જો તેને બીજી સ્ત્રીમિત્ર ન મળવાનો ડર ન હોત તો?

તેજસ : તેણે લગ્ન કર્યા જ ન હોત. બીજી સ્ત્રી મિત્ર શોધી લીધી હોત. બીજી સ્ત્રીમિત્ર નહીં મળે તેવા ડરથી એણે લગ્ન કરી લેવાની ભૂલ કરી તે ન કરી હોત. તે વખતે તમારો મિત્ર ડરેલો હતો એટલે યોગ્ય નિર્ણય ન લઈ શક્યો.

તેજસ પોતે લેવાના નિર્ણય વિષે વિચારતો હતો. બીક ન હોય તો પોતે શું નિર્ણય લે?

પીટર : હવે તમે લીધેલ સારા નિર્ણય વિષે વિચારો. તમે ત્યારે ગભરાયેલા હતા?

તેજસ : ના, બિલકુલ નહીં.

પીટર : તમને હવે ખ્યાલ આવે છે કે તમારી લાગણીઓ તમે લીધેલ નિર્ણય અને તેના પરિણામ સાથે કેવી રીતે સંકળાયેલી છે?

તેજસ : મને હવે સમજાતું જાય છે. તેણે પોતાની નોંધપોથીમાં લખ્યું :

“મારી લાગણીઓ પરિણામ ભાષે છે, આગાહી કરે છે.”

તેજસ : તમે મને અંતર્જાન માટે કંઈક કહેશો?

પીટર : અંદરથી મળતું જ્ઞાન એટલે અંતર્જાન. મારા અનુભવો પરથી મારા માટે શું સારું છે અને શું નહીં તે મારું અંતર જણાવે તે.

તેજસ : તો સારુ અંતર્જ્ઞાન એટલે?

પીટર : તમે સામાન્ય રીતે અહમ્મી નિર્ણય લો છો કે કોઈ ઉચ્ચ માર્ગદર્શનથી? ફક્ત અહમ્ પર આધાર રાખવા કરતાં બીજો વિકલ્પ વધુ સારો છે. મને દુનિયાનો કે મારી જાતનો કોઈનો ડર રહેતો નથી. હું શાંત ચિત્તે નિર્ણય કરી શકું છું. ‘સારું અંતર્જ્ઞાન’ એટલે સારા પરિણામ લાવવામાં મારી મદદ કરે તે. મારા પોતાના અનુભવો કરતાં પણ તે શાણપણનો ઉચ્ચ સ્ત્રોત છે.

તેજસ : આવો સારો માર્ગદર્શક મળે ક્યાંથી?

પીટર : મને ક્યાંથી મળ્યો તે હું કહું. તમને ત્યાંથી મળે કે નહીં તે ખબર નથી. તમારે જાતે જ તે શોધવો રહ્યો. જો જ્ઞાન એટલે જાણવું હોય તો અંતર્જ્ઞાન એટલે અંદરથી મળે તે જ્ઞાન. અને સારું અંતર્જ્ઞાન એટલે જાતની પેલે પારથી મળે તે જ્ઞાન. આ કરવા હું માર્ગદર્શનની માંગણી કરી શાંતિથી બેસી જે આવે તે સાંભળું.

તેજસ સમજી ગયો કે સદીઓથી ઘણા લોકો પ્રાર્થના કે ધ્યાન દ્વારા આવું કરતા હોય છે. એકલા ચાલવા જઈને કુદરતમાંથી પ્રેરણા મેળવતા હોય છે. તમે કઈ રીતે નિર્ણય કરો છો, તેનાથી તમારા નિર્ણય ઉપર ચોક્કસ અસર થાય છે. નિર્ણય લેતી વખતે હું ડરું છું કે ઉત્સાહમાં છું? ઉત્સાહ એટલે અંદરનો ભગવાન - આત્મરામ.

તેજસ : ભગવાનથી વિખૂટા પડ્યાની લાગણી એટલે ‘ડર’ એવું મેં ક્યાંક વાંચ્યું હતું.

પીટર : તમારું વાંચન સારું છે. ડર માટે મને પણ એવું લાગે છે. મારા જેવા ધર્માલિયા ધંધામાં હોવા છતાં હું આવો શાંત કેવી રીતે રહું છું તેની ઘણાને નવાઈ લાગે છે. હું મારું અંતર્જ્ઞાન વાપરી રોજબરોજના નિર્ણયો લઉં છું. જ્યારે વધુ અગત્યના અને અંગત નિર્ણયો માટે હું મારું સારું અંતર્જ્ઞાન વાપરું છું. તું શું કરીશ? અંતર્જ્ઞાન અને સારું અંતર્જ્ઞાન વાપરીશ? મારે હમણાં જ જવાબ જોઈતો નથી. તને શરીરની દ્વિઅંગી સિસ્ટમ વિષે ખબર છે? તે કેવી રીતે ચાલે છે?

તેજસ : ના, મને ખબર નથી.

પીટર : સમજાવું - આપણે દિમાગથી વિચારીએ છીએ અને શરીરથી અનુભવીએ છીએ. આપણું મગજ ક્યારેક અટવાઈ જાય પણ શરીર નહીં. જ્યારે શરીરને બરાબર લાગે ત્યારે ‘હા’ કહે અને બરાબર ન લાગે ત્યારે ‘ના’ કહે. મગજ વાપરીને પણ તમારો નિર્ણય હજી ચોક્કસ ન હોય ત્યારે વિચારશો નહીં, અનુભવજો.

થોડીવાર બે ય જણ શાંતિથી બેસી વિચારો વાગોળતા રહ્યા. બપોરે જમ્યા પછી તેજસ અને પીટર એકબીજા માટે આદર સાથે મૌન પાળી ચાલતા રહ્યા. થોડીવારે તેજસ આભાર માની એકલો ચાલવા નીકળી પડ્યો. પાછા આવી તેણે નોંધપોથીમાં ટપકાવ્યું :

મારું અંતર્જ્ઞાન : સારાંશ

- હું નિર્ણયો કેવી રીતે લઉં છું તે જાણવા મારા અંતર્જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરું છું ત્યારે મોંઘી ભૂલો ઓછી કરું છું.
- નિર્ણય લેતી વખતની મારી લાગણી મારા નિર્ણયનું ભાવિ ભાષે છે.
- હું ડરમાં કોઈ નિર્ણય નહીં લઉં કારણ કે ડરમાં લીધેલા નિર્ણયોના પરિણામો સારા નથી રહ્યાં.
- અહમ્મી નહીં અંતરાત્માની મદદથી લીધેલા નિર્ણયો સાચા રહ્યા છે.
- મને કેવું લાગે છે? શાંતિ ... ડર?
- જો મને ડર ન હોત તો હું શું નિર્ણય લેત?
- મને શું આ નિર્ણય સારો લાગે છે? જાણે મારો માનીતો રંગ હોય કે મારો ગાઢ મિત્ર મળ્યો હોય કે લાંબે શાંત જગ્યાએ ચાલવા નીકળ્યો હોઉં?
- જો મને સારું ન લાગતું હોય તો નિર્ણય સાચો નથી. મારે તે બદલવો જોઈએ. હું મારા અંતર્જ્ઞાનનો ભરોસો કરું છું?
- હું મારા હૃદયને ખાનગી પ્રશ્ન પૂછું છું : શું મારો નિર્ણય દર્શાવે છે કે હું મારી જાતને પ્રામાણિક છું, મારા અંતર્જ્ઞાનનો ભરોસો કરું છું અને વધુ સારાનો હકદાર છું? ‘હા’ કે ‘ના’

૯. મારી સૂઝ

રવિવારનો સૂર્યોદય

રવિવારની સવાર હતી. સફરનો છેલ્લો દિવસ હતો. તેજસને મેક સાથે વાત કરવાનું મન હતું. મેક ઊંચો, કઠાવર, તંદુરસ્ત લાલ વાળ વાળો ઓસ્ટ્રેલિયન હતો. મોટી એરલાઈન કંપનીનો ચેરમેન હતો. મળતાવડો હતો અને પોતાના હુલામણા નામ ‘મેક’થી જ ઓળખાતો હતો. ટોળકીના બધાંને તેના માટે લગાવ હતો - તેજસ પણ એમાંથી બાકાત ન હતો.

તેજસને લાગ્યું કે આ માણસ એ જાણે છે જે ઘણા ઓછા લોકો જાણે છે. તેજસ પણ તેમને મળી એ શીખવા માગતો હતો. મેક સાથે તેજસે વાત શરૂ કરી.

તેજસ : ઘણીવાર મને લાગે કે હું ખોટો નિર્ણય લઈ રહ્યો છું પણ મને તેની બહુ પડી નથી હોતી. હું તે નિર્ણય જેમતેમ કરી લઈ જ લઉં છું. કોઈ આના વિષે બહુ વાત કરતું નથી. શું મને એકલાને જ આવું થાય છે?

મેકે હસીને જવાબ આપ્યો : બહુ ઓછા લોકો બોલે છે તેની ઉપર મારે બોલવાનું છે. વાંધો નહીં. ખબર હોવા છતાં આપણે કેમ ખોટા નિર્ણય લઈએ છીએ તે હું તને સમજાવીશ. પણ બદલાવા માટે તારે તૈયાર રહેવું પડશે.

તેજસ : હું તૈયાર છું. હું મારી જાતને જ પ્રશ્ન પૂછતો રહું છું. ‘શું હું વધારે સારાનો હકદાર છું?’ તેના છેલ્લા ભાગ સાથે આ બાબતને લાગેવળગે છે?

મેક : હા. તે આગળ કહ્યું તેમ મોટે ભાગે આપણે માનતા હોઈએ છીએ કે વધુ સારી વસ્તુનો હું હકદાર નથી. આ આપણે ભૂલવું પડશે.

તેજસ : પણ

મે : હા, આપણે વિચારીએ છીએ કે હું વધુ સારાનો હકદાર છું પણ માનતા નથી. વિચાર અને લાગણી વચ્ચે અંતર છે. આપણે શું માનીએ છીએ તે જાણવું હોય તો તમે શું કરો છો તે જુઓ. ‘વધુ સારાના હકદાર હોવું’ એમ માનવું બહુ મુશ્કેલ છે. તમારી અંદરની સૂઝ તમને માર્ગદર્શન આપશે.

તેજસે આવું તો વિચાર્યું જ નહોતું. તે બોલ્યો : મને કોઈ વ્યવહારુ દાખલો આપશો?

મેક : ચોક્કસ. જરૂરી માહિતી મેળવ્યા વિના તમે કેટલા નિર્ણય લો છો, જે ખરાબ નીવડે છે?

તેજસ : ના, ના. હું એવું ક્યારેય કરતો નથી.

મેક : શાબાશ યુવાન! તો તમે દિલથી માનો છો કે નિર્ણય લેવા માટે જરૂરી માહિતી ભેગી કરવી જ જોઈએ. પણ તમે તે કરતા નથી. બરાબર?

તેજસ : હું એવું કરતો નથી - થઈ જાય છે!

મેક : તમારા પોતાના લાભમાં નથી તેવું કંઈ પણ તમે જાણીને શું કામ કરો?

તેજસ પાસે આનો કોઈ જવાબ ન હતો.

મેક : તમારી અંગત જિંદગી પર એક નજર નાંખો. જે સિદ્ધિના તમે હકદાર છો એવું તમે માનો છો તે મેળવતાં તમારી જાતને તમે કેમ રોકો છો? દા.ત. અમુક સફળતા કે આનંદ પર તમે રોકાઈ જાવ છો? જેમ ગાડીમાં સ્પીડ લિમિટ બાંધી હોય છે તેમ તમારા દિલને પણ તમે કાબુમાં રાખો છો? કેટલાય પ્રયત્નો કરો છતાં આગળ ધપાય જ નહીં એવો અવરોધ તમે મૂક્યો છે? કઈ અચેત માન્યતા તમારા રસ્તાની અડચણ બને છે? એક પછી એક સારા નિર્ણયો લઈ તમે સફળતા અને આનંદના શિખરે પહોંચી જાવ તેવું બને? તમને લાગે કે આ તર્કસંગત નથી છતાં માનો કે તમે આર્થીય વધુ સારાના હકદાર છો? કે કોઈ અજાણ વિધ્વંસ/નાશકારી લાગણી તમને રોકે છે?

જાતને પૂછો કે મારા નિર્ણયો હું વધારે સારાનો હકદાર છું એવું કાયમ દર્શાવે છે? તેજસ માટે આટલું બધું વિચારવું અઘરું હતું. થોડીવાર બંને શાંત બેસી રહ્યા. પછી તેજસે પૂછ્યું : ‘હું માનું છું કે હું હકદાર છું’ એટલે?

મેક : હકદાર શબ્દ હક પરથી આવ્યો છે. હક મેળવવા તમે કેટલા ઉત્સાહથી કામ કરો છો? તમે વિચારો કે તમે વધુના હકદાર છો પણ તમે ખરેખર એવું માનો છો? તેને માટે કામ કરો છો? આપણે છેવટ સુધી માનતા નથી કે આપણે વધુના હકદાર છીએ. આ

સમજવા માટે આપણા નિર્ણયો પર નજર નાંખવી જોઈએ. નિર્ણય લેવા માટે માહિતી જરૂરી છે. તે તમને ખબર છે પણ માહિતી તમે ભેગી કરતા નથી. સતત સાચા નિર્ણયો લેવા માટે જાગૃત મનથી માનવું પડે કે તમે વધુ સારાના હકદાર છો અને તે મુજબ કામ કરવું જોઈએ. તારે વધારે વિચારી આના સત્યને અનુભવવું જોઈએ.

મેક થોડું ચાલવા નીકળી પડ્યા. તેજસ વિચારોમાં ખોવાયેલો હતો. વિચારો અને પ્રશ્નો સાથે એકલા રહેવું તેને સારું લાગ્યું. તે વિચારતો જ રહ્યો. હું ખરેખર શાનો હકદાર છું એવું હું માનું છું? સત્યને માનવા તે તૈયાર ન હતો કારણ કે તે કાયમ ગમે તેવું ન હતું. તે વિચારતો રહ્યો કે તર્કબદ્ધ રીતે પણ અજાણતાં તેણે પરિણામો પર મર્યાદા મૂકી છે? નામરજીથી તેણે પોતાની નોંધપોથી કાઢી અને લખ્યું :

“અજાણતાં જે માનીએ કે આપણા જેના હકદાર છીએ તેવાં પરિણામ આપણને મળે છે.”

થોડીવાર પછી મેક પાછા આવ્યા અને તેને પૂછ્યું : તારા જૂના નિર્ણયો અને તારી માન્યતાઓ વિષે વિચાર્યું?

તેજસ : હા અને તમારા હૃદયના સવાલોની અગત્યતા હવે મને સમજાય છે.

મેક : તમારા નિર્ણયોની પેટર્ન (તમે જુઓ તો તમને શું લાગે છે) જોતાં તમે શેના હકદાર હો તેવું તમને લાગે છે? માનવું એટલે વિચારવાથી થોડું વધુ. મોટાભાગના લોકો વિચારે છે કે તેઓ વધુના હકદાર છે પણ તેઓ એ માને છે ખરા? શું તમારાં કાર્યો બતાવે છે કે જીવનના દરેક ક્ષેત્રે તમે વધુના હકદાર છો? શું આપણે એવી દુનિયામાં ઉછરીએ છીએ કે જ્યાં વધુની માંગણી મંજૂર નથી? વધુ એટલે બીજાથી વધુ? તો મને કેમ બીજાથી વધુ મળે? અહીં જ મોટી ભૂલ થાય છે. વધુ એટલે બીજાથી વધુ નહીં. તમે જાતે જે કરો છો અને પામો છો તેનાથી વધુ. દરેક માણસ વધારેનો હકદાર છે.

તેજસ : હું ઘણીવાર એવી રીતે વર્તું છું કે જાણે હું વધારેનો હકદાર નથી.

મેક : ખરાબ ન લગાડીશ. હું નાનો હતો ત્યારે હું પણ તેમ જ કરતો. કોઈ પૂછતું કે ‘આવું કોણ છે?’ અને તમે કહેતા ‘હું!’ યાદ આવે છે? પોતાની જાતને કેટલી નીચી ગણતા હતા! આપણે અત્યારે તેને હસી કાઢીએ પણ મગજમાં તે લાંબો સમય રહે છે. મનમાં એક છૂપી લાગણી રહે છે કે હું વધારેનો હકદાર નથી. ઘર કે બહાર એકાદમાં સફળતા મળે, તો લાગે, સરસ. બંને ક્ષેત્રે તો ક્યાંથી મળે?

તેજસ : પણ આપણે કેમ એવું કરીએ છીએ?

મેક : એ તો મને પણ ખબર નથી. પણ હું નિર્ણય લેતા પહેલાં જ પૂછું છું ‘શું મારો ... હકદાર છું?’ અને જો મારો જવાબ ‘ના’ હોય તો હું મારો નિર્ણય અને વર્તન બદલું છું.

મારા ધંધાની સફળતાનું એ રહસ્ય છે. અમે બધાં 'વધારેના હકદાર' છીએ એમ માની એકમેકને પ્રોત્સાહિત કરીએ છીએ.

તેજસને ખાતરી થઈ કે મેક માત્ર માન્યતા બદલવામાં નહીં કામ કરવામાં પણ બીજાને મદદ કરે છે. તેજસે પોતાને સવાલ કર્યો : “હું શું માનું છું અને શું કરું છું? શું હું નિર્ણય લેતા પહેલાં મારી જાતને આ અમૂલ્ય પ્રશ્ન પૂછું છું? હું જરૂરિયાત પર ફોકસ કરું છું કે માંગણી/ઈચ્છા પર? શું હું જરૂરી માહિતી ભેગી કરી મારી જાતને વિકલ્પો માટે માહિતગાર કરું છું? મારા નિર્ણય પર વિગતવાર ચર્ચા કરી સારા પરિણામની આશા રાખું છું? શું હું ખરેખર એવું નથી માનતો કે હું વધુ સારાનો હકદાર છું અને એટલે મારી જાતને સત્ય નથી કહેતો? કે મારી સૂઝનો મને ભરોસો/વિશ્વાસ નથી? કે મારા શિક્ષણ પર અને મારા સામાજિક વર્તુળ પર મને ભરોસો નથી?”

મેક : તમારી ગાડી તમે બ્રેક દબાવીને ચલાવી રહ્યા છો?

તેજસ : એટલે?

મેક : ‘માત્ર જીવવા માટે હકદાર છો, સમૃદ્ધિ માટે નહીં’. એવું વિચારીને તમે ધીમા તો નથી પડી ગયાને? મને નહીં તમારી જાતને જવાબ આપો.

એક વાર તો તેજસને લાગ્યું કે તે ચર્ચા છોડીને ભાગી જાય. પણ પછી તે વિચારે ચઢ્યો કે ‘હું ખરેખર માનું છું શું?’ વિચારીને તેજસે પૂછ્યું : ‘હું તમને કંઈ પૂછી શકું?’

મેક : કેમ અટકી ગયો?

તેજસ હસીને બોલ્યો : મને એવું લાગે કે હું ખરેખર વધારે માટે હકદાર નથી તો હું શું કરું?

મેક : સારો પ્રશ્ન છે. તમારી જાતને પૂર્ણ પૂછો કે જો હું વધારેનો હકદાર હોઉં તો હું શું કરું? તમારે કંઈ કરવાનું નથી રહેતું. તમે સારું કરશો તો સારું જ થશે. યાદ રાખ, નિર્ણય ત્યારે જ અસરકારક થાય જ્યારે તેના પર કામ થાય અને તે પણ સમયસર કામ.

ટોળકીના બીજા લોકો આવી ગયા. એકબીજાની સંગત અને મનોરમ્ય દૃશ્યો માણતાં માણતાં ખાસ્સો સમય પસાર થયો. તેજસ પોતાની નોંધ ટપકાવવા એક બાજુ સરકી ગયો. વાપસીનો રસ્તો તે વડીલ સાથે પસાર કરવા માગતો હતો. તેને પોતાની માન્યતા અને પોતાની યોગ્યતાની અજાણતાં પોતાના નિર્ણય પર શું અસર થાય છે તેનું થોડું જ્ઞાન જોઈતું હતું.

મારી સૂઝ : સારાંશ

- મારી માન્યતા મારા નિર્ણય પર અસર કરે છે. (હું શેનો હકદાર છું તે ખાસ)
- હું ખરેખર શું માનું છું તે જાણવા હું શું કરું છું તે નજીકથી જોવું જોઈએ.

- હું વિચારું કે હું વધારેનો હકદાર છું પણ મારું કાર્ય ઘણી વાર દર્શાવે છે કે હું ખરેખર તેમ માનતો નથી.
- સતત સાચા નિર્ણયો લેવા માટે મારે માનવું પડે છે કે હું વધારેનો હકદાર છું અને તે પ્રમાણે કાર્ય કરવું પડે.
- શું મેં નજદીકથી મારા નિર્ણયો અને કાર્યો તપાસ્યા છે, જેથી હું જાણી શકું કે હું ખરેખર શું માનું છું કે હું શેનો હકદાર છું?
- મારા નિર્ણય મારી માન્યતા કેવી રીતે દર્શાવે છે એ મને દેખાય છે?
- મારા નિર્ણય પર ત્વરિત કામ કરવામાં હું માનું છું?
- હું ખરેખર વધારેનો હકદાર છું એવું હું માનતો હોઉં તો મારે શું કરવું જોઈએ?
- હું મારા દિલને એક અંગત સવાલ પૂછીશ : શું મારા નિર્ણય દર્શાવે છે કે મને મારા પર વિશ્વાસ છે, હું મારા અંતર્જાનનો ભરોસો કરું છું અને હું વધારેનો હકદાર છું?

બહેતર નિર્ણય પર આવવું

૧૦. સમીક્ષા

રવિવારનું ઉતરાણ

પર્વત ઊતરતી વખતે તેજસ વડીલની સાથે જ રહ્યો. છેલ્લાં બે-ત્રણ દિવસમાં તેજસ શું શીખ્યો હતો તેની તેઓ સમીક્ષા કરતા હતા.

વડીલ : શુક્રવારે સાંજે તેં આ સફર શરૂ કરી ત્યારથી અત્યાર સુધીમાં તું શું શીખ્યો?

તેજસ : જે રીતે શુક્રવારે સફરમાં જોડાયો તે જ રીતે હું જીવનના નિર્ણયો લેતો રહ્યો છું. મને ખ્યાલ ન હતો કે આપણે ખોટી દિશામાં જઈ રહ્યા હતા. મારી પાસે જરૂરી માહિતી ન હતી. મેં વિકલ્પો તપાસ્યા ન હતા. અને ઘેરથી નિર્ણય વિશે વિગતવાર વિચાર્યા વગર નીકળ્યો હતો. હું મારી જાતને છેતરી રહ્યો હતો. મને થયું કે હું પાછો જઈને નકશો લઈ આવું પણ મારી લાગણીઓ અને અંતર્જાનને નકારતો રહ્યો. કદાચ મને હતું કે હું વધુ સારા પરિણામનો હકદાર નથી કારણ કે મેં પહેલાં પણ આવી જ ભૂલો કરી હતી અને તેમાંથી કંઈ શીખ્યો ન હતો.

વડીલ : હવે કેવું લાગે છે?

તેજસ : હવે જાણે ચેતના આવી ગઈ છે. નકશામાં મારા વિચારો અને પ્રશ્નો મૂકી મારી આવૃત્તિ બનાવી છે.

વડીલ : નકશો વાપરવો પડશે - એ વાપરીશ તો વધુ સારા નિર્ણય લેવાશે.

તેજસ : હા, એવું જ થયું.

વડીલ : શું થયું?

તેજસ : તમે કહ્યું તેમ મેં કર્યું. મારી પાસે શું શું છે તેની યાદી બનાવી દીધી અને મારો નિર્ણય લખી લીધો. પછી મારી જાતને બે જાતના સવાલ કર્યા - વ્યવહારુ અને અંગત. પહેલા વ્યવહારુ : શું મારી ખરી જરૂરિયાત સંતોષાય છે? વિકલ્પોથી માહિતગાર થાઉં છું? અને તેના પર વિગતવાર વિચારું છું? શરૂઆતમાં હું ઝડપથી 'હા' પાડતો કારણ કે મને એમ કે તે સાચું છે. પછી મેં દિલને પૂછ્યું : શું મારો નિર્ણય દર્શાવે છે કે હું મારી જાતને પ્રામાણિક છું? હું મારા અંતઃજ્ઞાનનો ભરોસો કરું છું? અને વધારેનો હકદાર છું? અને મને લાગ્યું કે હું મારી જાતને છેતરી રહ્યો હતો. તમે મને શાંત રહેવા પ્રેર્યો તે સારું કર્યું. મેં અંગત પ્રશ્ન પૂછ્યા બાદ ફરી વ્યવહારુ પ્રશ્ન પૂછ્યો ત્યારે મેં વધુ સારો નિર્ણય લીધો. મને વધુ સ્પષ્ટતાથી અને અલગ દેખાયું.

વડીલ : તને શું દેખાયું?

તેજસ : પહેલાં તો મને ગમતું તેની હું પાછળ પડી જતો જે જરૂરી હતું તેની પાછળ નહીં. બીજું, મેં જરૂરી માહિતી ભેગી કરી ન હતી. ત્રીજું મારા નિર્ણયનો પરિણામલક્ષી વિચાર મેં ક્યારેય કર્યો ન હતો. અંગત સવાલ પછી મારા દિલ અને દિમાગ બંનેએ મને સારો નિર્ણય લેવામાં મદદ કરી.

થોડી જ મિનિટો પહેલાં જ મારા દિલ અને દિમાગને પૂછીને એક સારો નિર્ણય લીધો છે. મેં મારી નોંધપોથીમાં તે લખી નાખ્યો છે. આ પ્રવાસ શરૂ કરતાં પહેલાં મેં લીધેલ નિર્ણય કરતાં ખરેખર ઘણો સારો છે. હું મારી જાતને આ બંને સવાલો સતત પૂછતો રહીશ અને સારા નિર્ણયો લેતો રહીશ.

વડીલ : તે તારી જાતને સારું ભણાવી દીધું છે. તને તારી જાત માટે સારું લાગવું જોઈએ.

તેજસ : હા, અને મારે તમારો આભાર માનવો જોઈએ. તમે મને બીજાઓ સાથે વાત કરવા પ્રોત્સાહન આપ્યું અને મારી નોંધ લખતાં લખતાં મને ખ્યાલ આવ્યો કે મારે હજુ શું શીખવાનું બાકી છે.

વડીલ : તું એકલો હોઈશ ત્યારે બંને સવાલો પૂછી દિલ અને દિમાગને બંનેને વાપરવાનું યાદ રાખીશ?

તેજસ : હા, હું જરૂરથી યાદ રાખીશ.

તેજસે વડીલનો ખરા દિલથી આભાર માન્યો અને ટોળકીના બીજા સભ્યોને મળવા ગયો. તેઓ લાંબા રસ્તેથી આવતા હતા. પોતાના નિર્ણયો વાગોળતા વાગોળતા બધા નીચે ભેગા થયા અને એકબીજાનો આભાર માન્યો.

તેજસ : હું તમારા સૌનો આભાર કેવી રીતે માની શકું?

ઈન્દિરા : બહુ સહેલું છે. આ સિસ્ટમ સારી રીતે વાપરજે અને બીજાને વાપરતા શીખવજે. તેજસ પોતાની ગાડી સુધી એકલો જ ગયો અને વિચારતો રહ્યો કે તે છેલ્લા બે દિવસમાં શું શું શીખ્યો.

બીજે દિવસે ઓફિસે જઈ તેણે હાથે લખેલી નોંધને વધુ સરખી રીતે લખી. નકશાને કેડિટ કાર્ડના માપના કાર્ડમાં દોરી કાર્ડ બનાવ્યું અને પાકીટમાં મૂક્યું જેથી જરૂર પડે ત્યારે વાપરી શકાય.

૧૧. નકશાનો નમૂનો :

‘હા’ કે ‘ના’

સારો નિર્ણય લેવા માટેનો નકશો

- અર્ધસત્ય પર આધારિત અધૂરા નિર્ણયો અને અનિર્ણયિકતા હું દૂર કરીશ.
- વિશ્વાસપાત્ર સિસ્ટમના બંને ભાગ ઠંડુ દિમાગ અને હૂંફાળુ દિલનો હું ઉપયોગ કરીશ અને સતત યોગ્ય નિર્ણય લઈશ.
- હું મારું દિમાગ વાપરી વ્યવહારુ પ્રશ્નનો જવાબ આપીશ.
- હું મારું દિલ વાપરી અંગત સવાલનો જવાબ આપીશ.
- હું મારી જાતને અને બીજાને સાંભળી સારો નિર્ણય લઈ તેના પર અમલ કરીશ.

મારા દિમાગનો ઉપયોગ કરવા હું વ્યવહારુ સવાલ પૂછીશ :

- વિકલ્પોની માહિતી મેળવી અને તેની પર વિગતે વિચાર કરવાથી શું મારી ખરી જરૂરિયાતો સંતોષાય છે? ‘હા’ કે ‘ના’
 - શું તે ફક્ત ઈચ્છા છે કે ખરી જરૂરિયાત છે?
 - મારે કઈ માહિતીની જરૂર છે? મેં વિકલ્પો બનાવ્યા છે? જો હું એમાંનો કોઈ પણ વિકલ્પ પસંદ કરું તો શું થશે? પછી શું? પછી શું?
 - મારા દિલની મદદ લેવા હું અંગત સવાલ પૂછીશ. શું મારો નિર્ણય દર્શાવે છે કે હું મારી જાત પર વિશ્વાસ કરું છું, મારા અંતઃજ્ઞાનનો ભરોસો કરું છું, અને હું વધારે સારાનો હકદાર છું? ‘હા’ કે ‘ના’
- હું મારી જાતને સાચું કહું છું? મને તે યોગ્ય લાગે છે? જો મને ડર ન હોત તો મેં શું નિર્ણય લીધો હોત? શું હું વધુ સારાનો હકદાર છું? જો ‘હા’ તો આગળ વધો અને જો ‘ના’ તો ફરી વિચારો.
મારો સારો નિર્ણય શું છે?

બહેતર નિર્ણય પર કામ

૧૨. વપરાશ :

થોડા સમયમાં તેજસને ખ્યાલ આવી ગયો કે તે અણઘડ યુવાન નહીં પરિપક્વ પુરુષ બની ગયો છે. તેણે ધંધામાં અને અંગત જીવનમાં સારા નિર્ણયો લેવાની જવાબદારી ઉપાડી લીધી છે. તેણે નકશાને ખિસ્સામાં જ રાખ્યો હતો અને જ્યારે પણ તેની જરૂર જણાઈ ત્યારે તેનો ઉપયોગ કર્યો હતો. લોકોને પણ બદલાવ નજરે ચઢ્યો હતો. તે વધારે આત્મવિશ્વાસુ અને નિર્ણાયક જણાતો હતો. તે શાંતિથી સવાલો પૂછતો હતો અને સામાને સાંભળતો હતો.

ઘણાં તેને પૂછતાં કે તેણે શું કર્યું હતું? સાદી 'હા' કે 'ના'ની સિસ્ટમ વિષે સાંભળતા તેઓ વધુ વિગતે પૂછતા. તે પોતાની નોંધપોથી બતાવી, પોતાનો નકશો બનાવી આ સિસ્ટમ કેવી રીતે વાપરવી તે જણાવતો. જે લોકો આ સિસ્ટમ તેની પાસેથી શીખ્યા હતા તેમાંના ઘણા લોકો તેની ઓફિસમાં જોડાવાના હતા.

મિટિંગ શરૂ થતાં તેણે પૂછ્યું : એક ટીમ તરીકે અઠવાડિયે એક વાર કલાકેક મળીશું અને જોઈશું કે સારા નિર્ણયો લેવાય છે કે નહીં? જેને આવવું હોય તે જ આવે.

અઠવાડિયામાં દરેક પોતાનો નકશો પોતાના નિર્ણયો માટે વાપરે. દર ગુરૂવારે સવારે ૧૦.૦૦ વાગે ગ્રુપમાં ભેગા મળી આપણે જોઈ લઈશું કે નિર્ણયો કેવા રહ્યા. હજુ સુધારો થઈ શકે કે નહીં તે પણ વિચારીશું. તમને આ મદદરૂપ થશે તેવું લાગે છે?

એકે કહ્યું : હા, હું સવાલો પૂછવા ભૂલી જાઉં છું. જો આપણે મળવાનું નક્કી હોય તો હું યાદ રાખી તેનો ઉપયોગ કરીશ અને યોગ્ય નિર્ણય લઈશ. બધાએ તે જ દિવસે પહેલી મિટિંગ બોલાવી અને પહેલા સવાલથી શરૂ થઈ. થોડા સમય પછી લગભગ બધાં તૈયાર થઈ આવતાં થયાં. ખરી જરૂરિયાતો કઈ છે અને શેની ચર્ચા કરવાની છે તે તેમને સમજાઈ ગયું હતું. જરૂરી પરિણામોની પણ એટલી સ્પષ્ટતાથી ચર્ચા થતી કે સારા પરિણામો જાણે આવી જ લાગ્યાં હતાં. તેઓ એકમેકને પૂછતાં પણ ખરાં કે 'પછી શું થશે?' દરેક સોપાનની આગાહી અને જરૂરી પરિણામો સમયસર કેવી રીતે મળશે તેનું માળખું પણ બનાવતાં.

શરૂઆતમાં અંગત સવાલ જાહેરમાં પૂછતાં ઘણાને સંકોચ થતો. પણ સમય જતાં તે દૂર થયો અને લોકો મજાકમાં એકમેકને પૂછતાં પણ ખરાં કે 'આપણે જાતને સાચું તો કહીએ છીએને?' 'આપણા દિલને તે યોગ્ય તો લાગે છે ને?' 'આપણે વધારેના હકદાર હોઈએ તો આપણો શું નિર્ણય હોય?

લોકો હસી-મજાકથી કામ કરતાં એટલે તેમને સાથે કામ કરવાની મજા આવતી. ગ્રુપમાં સાથે કામ કરવાથી સહિયારા નિર્ણયો વધુ સારા લેવાતા ગ્રુપમાં કામ કરવાથી આવી જતી બેકાળજી તેમણે દૂર જ રાખી હતી. તેમને સમજાયું કે બધા નિર્ણયો તેઓ જાતે જ લેતાં હતાં. તેજસ તો તેમને માત્ર દોરવણી આપતો હતો.

અઠવાડિક મિટિંગમાં હાજર રહેતા લોકોને નિર્ણય લેવાની (કામ કરવાની) વધુ છૂટ મળતી. તેમના પરિણામો સારાં રહેતા અને તેમને બઢતી પણ મળતી. શરૂઆતમાં જેને આ સિસ્ટમ માટે શંકા હતી તેઓ પણ ધીમે રહી તેમાં જોડાયાં. થોડા મહિનામાં તો દરેક વિભાગ પોતાની જ 'હા' કે 'ના'ની મિટિંગો કરવા માંડ્યો. લોકો પૂરતી તૈયારી કરીને આવતાં એટલે કલાકમાં મિટિંગ પતી જતી. મિટિંગની તૈયારી માટે લોકો પોતાની જાતને પણ રોજ બંને સવાલો પૂછતાં રહેતાં.

વર્ષો જતાં તે કંપની અને લોકો બધા સમૃદ્ધ-સફળ થયા. તેજસ પોતાની લાંબી યાત્રા વિચારતો રહ્યો.

૧૩. અંગત માર્ગદર્શક :

બે વર્ષ પછી

બે વર્ષ પછી પોતાની ઓફિસમાં બેસીને તેજસ વિચારતો હતો કે તે કેટલો આગળ વધી ગયો હતો. તે પોતાની જાત માટે અને આસપાસના વાતાવરણ માટે વધુ જાગૃત થયો હતો. ઈન્દિરાએ તેને કહ્યું હતું કે આપણી દરેકની અંદર એક વડીલ માર્ગદર્શક રહેલો હોય છે. 'આપણે પોતે જ પોતાના માર્ગદર્શક છીએ' તેજસને લાગ્યું કે ખરી કસોટી હવે છે : વાસ્તવિકતાને 'હા' કહેવી અને ભ્રાંતિને 'ના'. તે પોતાના દિમાગનો ઉપયોગ તેજાબી પ્રશ્નો પૂછવા કરશે અને દિલનો ઉપયોગ સારા જવાબ શોધવા કરશે. તે પોતાની ખરી જરૂરિયાતો પર ફોકસ કરશે અને જરૂરી માહિતી એકઠી કરશે અને વિકલ્પો ચકાસશે. તેને સમજાયું કે હવે વાસ્તવિકતા અને ભ્રાંતિ સહેલાઈથી અલગ કરી શકાશે. આંતર્જાનને ભરોસે જાતને સાચું કહી શકાશે અને વધુ સારાના હકદાર હોવાની માન્યતા સાથે કામ કરશે. તેને જે ગુંચવાડાભર્યું લાગ્યું હતું તે સંકુલ તો હતું જ પણ તેને હવે સ્પષ્ટ જણાતું હતું કે તે જ્યારે સિસ્ટમ વાપરે છે ત્યારે યોગ્ય નિર્ણય લેવાય છે. તેણે સિસ્ટમ નિયમિત વાપરવાનું શીખી લીધું હતું. તે રિદ્ધિ અને સિદ્ધિ શાંતિ સાથે ભોગવી રહ્યો હતો જે પહેલાં તે કરી શકતો ન હતો.

તેજસ સ્પેશિયલ મિટિંગ માટે તૈયારી કરી રહ્યો હતો. વડીલને તે બે વર્ષ બાદ મળી રહ્યો હતો. બે વર્ષની લાંબી અને આનંદદાયક મજલ તેણે કાપી હતી. પોતાના ભવિષ્ય માટે આશાવાદી હતો. 'હા' કે 'ના'ની સિસ્ટમ કંપનીમાં અપનાવ્યા બાદ નફો વધ્યો હતો. અને તે સમૃદ્ધ થયો હતો. વડીલે આવતાં જ કહ્યું : તારા વિષે અને તારી કંપની વિષે બહુ વખાણ સાંભળવા મળી રહ્યાં છે.

તેજસ : આભાર, તમને યાદ છે તમે કહ્યું હતું કે, આ સિસ્ટમ જો વાપરશો તો જ શ્રેષ્ઠ ચાલશે. અમે સૌ તે નિયમિત વાપરીએ છીએ. અહીં જે દિલ અને દિમાગ વાપરી નિર્ણયો લે છે તે સારાં પરિણામ મેળવે છે. સિસ્ટમનો જેટલો વધુ ઉપયોગ તેટલાં સારાં પરિણામ.

વડીલ : બીજી કંપનીઓ સાથે આ વાત કરશો?

તેજસ : હા, મને ગમશે.

પછી બંનેએ મળીને બીજા ઘણાં લોકોને આ સિસ્ટમ સમજાવી અને તેને વાપરતાં કર્યાં. કંપનીના ગ્રાહકોને પણ આ સિસ્ટમ સમજાવી જેથી કંપનીને ફાયદો થાય. ફરી પાછા મળવાનું કહી બંને છૂટા પડ્યા.

તેજસ ફરી એકલો તેના વિચારોમાં ગૂંથાઈ ગયો. તેને થયું કે કાશ, તે જિંદગીમાં વહેલાં આ સિસ્ટમ વાપરતાં શીખ્યો હોત તો કેટલો આગળ વધ્યો હોત! જો કે તે યુવાનો સાથે આ સિસ્ટમ પર કામ કરતો હતો તેનો તેને સંતોષ હતો. જેટલા જલદી સાચા નિર્ણયો લેતા થઈએ તેટલા જલદી સારાં પરિણામ આવે. આપણે બધાં જ જો યોગ્ય નિર્ણયો લઈએ તો આપણાં કુટુંબોને, કંપનીઓને અને આખા સમાજને લાભ થાય. એને વિચાર આવ્યો કે કંપની અને સમાજ તો ઠીક પણ ઘેર પણ બધું ઠીકઠાક હતું. ઘેર પણ બધાં વ્યવહારુ અને અંગત એમ બંને સવાલો પૂછતાં અને સાચું બોલવા તથા સાંભળવા ટેવાયા હતાં. અને બધાં ખુશખુશ હતાં. એ જેમ જેમ વિચારતો ગયો તેમ તેમ તેને વધુ સમજાતું ગયું કે અંગત જીવન માટે પણ યોગ્ય નિર્ણયો કેટલા મૂલ્યવાન છે. તેને વડીલ પાછા યાદ આવ્યા : “આ સિસ્ટમ વાપરશો તો શ્રેષ્ઠ ચાલશે!” તે યોગ્ય વસ્તુને સહેલાઈથી ‘હા’ કહી શકતો હતો અને અયોગ્ય વસ્તુને ‘ના’. એ જાણતો હતો કે સતત યોગ્ય નિર્ણયો લેવાથી તે સારી જિંદગી જીવી રહ્યો હતો.

તેને સમજાયું : આપણે સૌ આપણા પોતાના માર્ગદર્શક છીએ. બીજાને આ સત્ય સમજાવવામાં આપણે તેમને મદદ કરી શકીએ.

★ ★ ★ ★ ★

- નામ** : દર્શા રાજેશ કિકાણી
- જન્મ** : ૧૦-૦૯-૧૯૫૭, અમદાવાદમાં
- અભ્યાસ** : B.Sc., M.B.A., LLB, FCS, ACIS (London)
- વ્યવસાય** : ૧૭ વર્ષ કંપની સેક્રેટરી તરીકે વડોદરામાં પ્રેક્ટિસ કરી છે. બે વર્ષ રિલાયન્સ - ADAG - મુંબઈમાં વાઈસ પ્રેસિડેન્ટ લીગલના હોદ્દા પર કામ કર્યા બાદ હાલ તેઓ ગુજરાતી અને હિંદી ભાષાઓ શીખવવાના સોફ્ટવેર બનાવવામાં કાર્યરત છે.
- શોખ** : શાસ્ત્રીય સંગીત સાંભળવું, વાંચન, ચાલવું, તરવું અને મુસાફરી
- સંપર્ક** : ૧૦, સંજયપાર્ક, સુંદરવન પાછળ,
સેટેલાઈટ રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫
ફોન : ૯૮૨૫૪૮૨૯૪૬

- વર્ષ દરમિયાન કુલ ૧૨ અંકો (૯ અંક અને ૩ પુસ્તિકાઓ.)
- લવાજમ વર્ષ માટે વિકલ્પ : જુલાઈથી જુન કે જાન્યુઆરીથી ડિસેમ્બર.
- લવાજમ : વાર્ષિક રૂ. ૨૫૦/- ૩ વર્ષ : રૂ. ૭૦૦/-
૫ વર્ષ : રૂ. ૧૨૦૦/- આજીવન : રૂ. ૭૦૦૦/-
વિદેશ લવાજમ : વાર્ષિક રૂ. ૧૨૫૦/- ૫ વર્ષ માટે રૂ. ૬,૦૦૦/-

“વિચારવલોણું પરિવાર” નું વાર્ષિક લવાજમ આપના વિસ્તારમાં આવેલી દેના બેંકમાં ડાયરેક્ટ જમા કરાવી શકો છો. (ચેક “વિચારવલોણું પરિવાર” ના નામનો લખવો, શાખા: લો-કોલેજ રોડ, અમદાવાદ, સેવિંગ્સ ખાતા નં. ૦૫૪૯૧૦૦૦૨૫૨૨માં જમા કરાવવો) રકમ જમા કરાવ્યા બાદ તેની બેંકની અસલ રિસીપ્ટ વિચારવલોણું પરિવાર, અમદાવાદની ઓફિસમાં નીચે જણાવેલ સરનામે મોકલી આપવી. ઈન્ટરનેટ બેંકિંગ માટે અમારો IFSC No. BKDN0110549 છે.

મનીઓર્ડર તથા બેંક ડ્રાફ્ટ દ્વારા પણ લવાજમ અમદાવાદની ઓફિસે મોકલી શકાય છે.

ઓફિસ સમય : ૧૧.૦૦ થી ૬.૦૦

સ્થાપક :	સુરેશ પરીખ આલાપ બંગ્લોઝ, સંજય સોસાયટી, ઉમરા જકાત નાકા પાસે, સુરત-૩૯૫ ૦૦૭	ફોન : ૯૭૨૬૩૬૬૭૦૪
પ્રકાશક :	મુનિ દવે	ફોન : ૦૭૯-૨૬૭૫૧૩૫૭
વ્યવસ્થાપક :	વિજય બરફીવાલા ૪૦૬, વિમૂર્તિ કોમ્પ્લેક્ષ, ઓક્સફર્ડ ટાવર સામે, ગુરુકુળ રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૫૨. E-mail : vicharvalonun@yahoo.co.in	ફોન : ૦૭૯-૩૦૧૨૨૭૩૬ Web: www.vicharvalonu.com
કોમ્પ્યુટર ટાઇપ સેટિંગ :	અનુરાજ ગ્રાફિક્સ ફોન : ૯૮૯૮૦ ૩૮૪૫૨	મુદ્રણ : શ્રી ગણેશ ઓફસેટ શુભલાભ એસ્ટેટ, તાવડીપુરા, શાહીબાગ, અમદાવાદ
આવરણ ડિઝાઇન :	નિર્મલ સરતેજા	

સંપાદક ગણ

તરુણ શાહ	બી-૧/૯, અગ્રવાલ ટાવર્સ, સોલા રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૬૧	ફોન : ૯૪૨૬૩ ૮૩૦૦૮
પ્રજ્ઞા પટેલ	આત્મનુ, ૧૬૮૭/૧, સેક્ટર-૨ ડી, ગાંધીનગર-૩૮૨૦૦૨.	ફોન : (૦૭૯) ૨૩૨૨૮૮૩૩
નિરંજન શાહ	‘સ્મૃતિ’, કલ્યાણ સોસાયટી, મીઠાખળી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬	ફોન : (૦૭૯) ૨૬૪૪૧૬૫૯
મુનિ દવે	૮૦૪, સગુન પેલેસ, શિવરંજની ચાર રસ્તા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫	ફોન : (૦૭૯) ૨૬૭૫૧૩૫૭

Transcreation based on Dr. Spencer Johnson's book : Yes or No

* આ પુસ્તિકાની છૂટક કિંમત રૂ. ૩૫/- રહેશે.

વીસમી સદીમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીનો ખૂબ વિકાસ થયો. તેમાંયે છેલ્લાં પચ્ચીસેક વર્ષમાં ટેકનોલોજી આપણા જીવનનાં દરેક ક્ષેત્રોમાં પ્રસરી ગઈ છે, એણે જીવનની ગતિને આપણી જાણ બહાર વધારી દીધી છે. આપણી પાસે હજારેક વર્ષની જીવંત સાંસ્કૃતિક પરંપરા છે, જેની અસર આપણા વિચારોમાં, વર્તનમાં અનાયાસ ડોકાયા કરે છે. ઉપરાંત વિકસિત દેશોની અસરથી પણ આપણે મુક્ત નથી.

આપણી આજની મથામણ છે આ પરંપરા, વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી અને વિદેશી અસર, આ બધા વચ્ચે મેળ બેસાડી સ્વસ્થ રીતે જીવવું. ‘વિચારવલોણું પરિવાર’ એવા લોકોનો પરિવાર છે, જેના પ્રયાસો છે કે -

- વૈજ્ઞાનિક અભિગમ સાથે જીવનની જરૂરિયાતો અને પ્રશ્નોને ઓળખીએ, સમજીએ અને ‘આજ’ના સત્યની શોધનો પ્રયાસ કરીએ.
- નવા વિચારોને, નવાં અર્થઘટનોને સાંભળવાની, સમજવાની, સ્વીકારવાની ક્ષમતા કેળવીએ.
- કોઈ વ્યક્તિ-વિચારધારાના ચોકઠામાં બંધાઈ ન જવાની સજાગતા રાખીએ.
- વિરોધી વિચારને ઉગ્રતા વગર સાંભળવાની, સમજવાની ધીરજ રાખીએ.
- આપણને ગમતા વિચારોના પ્રચારક ન બનતાં પ્રસારક બનીએ.
- સર્વગ્રાહી, માનવકેન્દ્રી વિચારોને આચરણમાં મૂકી એની કસોટી કરતા રહીએ.
- પોતાની વાત રજૂ કરતી વખતે વિચારશુદ્ધિની, ભાષાના યોગ્ય ઉપયોગની, અનાગ્રહની અને બિનજરૂરી વિસ્તારના જોખમની કાળજી રાખીએ.
- વિશ્વસમસ્તમાં ઊઠતાં વિચારવમળોથી અવગત રહીને એને સમજવા પ્રયત્નશીલ રહીએ.
- અવિરત ચાલતી આ વિચારવલોણાની પ્રક્રિયામાં વધુ ને વધુ લોકોને સહજ સામેલ કરીએ.
- સૌંદર્યદષ્ટિ કેળવીએ.
- વ્યક્તિગત આગ્રહો છોડીને સમૂહમાં સ્વસ્થપણે જીવવા પ્રયત્ન કરીએ.
- પ્રકૃતિને પ્રેમ કરતા એને માણતા શીખીએ અને આપણા પર્યાવરણનું જતન, સંવર્ધન કરીએ.

આપ સર્વેને આ પરિવારમાં જોડાવાનું આમંત્રણ છે.